

КӨГТИН ДАВА

Журнал

ШҮЛГҮД БОЛН ПОЭМС

КӨГЛТИН ДАВА

ЖИР ЫЛ

(Шүлгүд болн поэмс)

Хальмг дегтр харнач
г. Элст, 1960

МИНИ МЕНД

Намчлад, хавраар көкрэд,
Нарнд уняртад сээхрсн,
Хальмгин у теэгт
Халун мини мөнд!

Алдр Ленинэ орденэр
Ачлгдж нер туурсн
Мана хээртэ Таңһчд
Маш халун мөнд!

Седкл күцлимдн мөдсн
Сарул хаалһ сексн,
Алдр Ленинэ партъд
Алти халун мөнд!

СПУТНИК

Туурсн Эрэсэн нутгур
Туужин холас цуглрсн,
Күмнэ ухани чидлэр
Күгдлж деегшэн ниссн,
Спутник оддур алдрж,
Солнһтрж,
Туг болад,
Төрскнэсн салшгоһар шиидэд,
Төгэлж һазр эргв.
Толһаһан өргж күмн
Тагчгар теңгр хэлэв.
Суужах нарна сүүрт
Сар, одд мандлв.
Болв тедниг мартж,
Болһаж,
Һарар тосхгдсн,
Ухата мана одиг
Үүмж күмн күлэв.
Әмтнлэ хамдан күлэсн
Акчман би хавлв,

Чирд гиж торлэсн
Чиндр
          теңгрт үзв,
Очнд
          чиндр хүврэд,
Өөрдэд одн болв,
Мануртж онтрхуд улаһад,
Мана нүднэс геедрв.
Темдгтэ тер мисхль
Толһам уха дүүргв,
Тууль, орчлңг
          санандм,
Төрскм акчмд үзгдв.
Менделеев, Ньютон, Циалковский,
Мөңк Ленинэ седкл,
Күмни тууж хурасн
Күңкән,
          спутникд хүврж,
Керсү ухани чидлин,
Күцлтэ жирһлин зүтклин,
Нүднд эс үзгдсн
Нәрхн, хувин татас,
Зүркнэс зүркнүр татад,
Зүркд, седкл ниилүлэд,
Орчлңг
          Спутник бүслж,
Ораһад дулалсн болв.
Алжирин көдэд шавтсн
Арабд чидл немв,
Хиросимд шатсн залун
Халуһинь баһрулсн болв,
Афин, Чикагон экнр.

Арви нээмтэ көвүдүрн,
Хүв үзх гиж,
Хол спутникд зальвrv.
Космосин нуувчиг мергэрн
Күцсн күмни ухан,
Атомин сүртэ
Дээснэс
Эмт гетлһх гиж,
Египет, Иньд, Китд,
Европ, Америкин улс,
Көндэ аһарт спутникүр
Көглжрнгүр мет хэлэв.
Деегшэн оһтрһуһур өөдлвчн,
Делкэд улм өөрдснднь
Дуучнр спутникд жилвтж,
Дотран, Поэзиг.

Тиим

Өндрт өргж,
Эмтнд
Өөрхи болулхинь гиж,

Бахтж билгән хурцлж,
Болһаж шүлгүдән санв.
Сонь дууһарн орчлнр
Сарутрулж дуулсн спутникин,
Күмнэ уха авлсн
Күңкэ дуунднь жилвтж,
Композитормүд

Тиим чидлтэ,

Олна седкл авлсн,
Ораторий, симфоний, айсмудас
Олж бичхинь гив.

Күнд туужин эклд
Кезэнэ бурхдт хуврж
Күмнэ седкл авлсн
Киитн одд деерэс,
Теднлэ дүнцүлхлэ—бичкхи,
Төрсн шин однур,
Маанрас олна седкл
Мөңкд булав гиж,
Ормасн көндрл уга
Ормаж доргшан хэлэнэ.
Олн оддас һазрт
Өөрхн гисн спутник,
Нарн, сарас чидлтәһэр
Нартин жирһл герлтхнэ,
Билг өрчд күгдлэд,
Байрин шүлг асхрна!

Күмниг өмэрэн көтлсн
Күндтә Коммуна партъд
Мактал, йөрэл өргж,
Мини дун асхрна,
Туужин утд туурсн
Төрсн СССР өгсн
Хальмг ээж теегтән
Ханлт седкләрн өргнөв!

Хөөч, тэрэч, көдлмшч,
Хурц гүн номт,
Ухата алтн һарарн,
Урнэ күңкән мергәрни,
Соньн спутник тосхсн

Советин алдр күн,
Маш байрар герлтсн
Мини нүднд ода,
Цецн баатр мет
Цагин орад өөдлж,
Өңгрсн талагшан
                                дорагшан,
Өмнк ирхүр
                                деегшэн,
Болһаж шилтэд хэлэж
Бахта коммунизм үзнэ,
Хэлэциннь очн мет
Холд
                                Спутник
                                Торлзна.

1958 ж. Май. Москва

ЛЕНИНЭ ТУСК УХАЛЛЫНАС

Давсн тууж эргүлж,
Делкэн бээдлэс дотран
Дүнцүллһ Ленинд хээхшив.
Күмн,
    Ирх цагт,
Күрл мөңгн бумбд
Күндлж босх
    Тоомсртас,
Күңкэн Ленинэр кемжэлж,
    Кесэн болһаж диглх.
Лениниг седклэрн дурасарн
Лавта сээһэн кех.
Делкэд,
    Мөңкд
    Ленин
Деед дүнцүллһн болв!

1956 ж

ЛЕНИНЭ КҮҢКЭ

Ленинэ дегтрмүд дакнас
Лавлхар болһаж умшнав,
Дакнас Алдрин күңкэниг
Дотран байсж өврнэв...
Коммуна парть төржэхд
Китдүр Ленин хэлэж,
Сун ят-сенэ ноолданд
Селвг өгэд дөңж,
Тэвн жилэ өмнкинь
Тоолад Китдт секлэ,
«Эрэсэ, Китд мөңкин
Ах-дү!»—гилэ...
Орчлңгин жирһлин ирхиг
Оньгтаһар ухалжасн бийнь,
Арвн йисдгч жилин
Ээмшгтэ һалвд,
Бичкхн
Хальмг келн улсд
Хувин хаалһ зааж,
«Ахнр-дүүнр
Оньдин

Эрэсэ дахтн!»—гилэ...
Дегтрмүдин халх секэд:
«Делкэ авлсн сурһмж,
Орс келэр умшсм,
Ончта Ленинэ нилч...
Мөңк көтлврчин ухан
Маанрт эс заасн
Хаалһ уга!»—гиж,
Ханад дотран саннав.

1957 ж.

ЛЕНИНЭ НЕРТЭ БИБЛИОТЕКД

1

Медрлин идэ цуглуулсн
Москван алдр библиотекд
Хуучн цагас шарлсн,
Хальмг дегтрмүд умшв.
Һучдгч-дөчдгч жилэ
Газетмүд соньмсж секв.
Цаасн хар барарн
Цагин кииллһ соңсулна.
Хальмг таңһч тосхлһна
Хүвтэ тууж келнэ.
Амр-Санан дегтрэс
Эмдрж өмнм босна,
Мөңк Ленинд менд
Мана теегэс күргнэ,
«Хальмгуд таңһч авх!»—гиж,
Хээртэ Ленин келнэ.

2

Жилмүдин хол бээдл
 Жигтэ дегтрмүд хадилна,
 Ээмшг уга герчнр,
 Алдр цагин жисэ
 Худл угаһар келж,
 Холиг эндрүр өөрдүлнэ,
 Эндр цецгрси жирһлин
 Эклц уңгинь үзүлнэ.
 Төрскни түрү ноолдан,
 Туурсн алдр дииллһн,
 Чинэн уга ядуһас
 Чидлтэ баатрт төрлһ,—
 Дегтрмүд эврәннь цаган
 Дараһарнь нанд келнэ,
 Коммуна партин көтлврин
 Күңкэн улм секгднэ.

3

Хэврһдм китд, моңһл,
 Хол Иньдин үрн,
 Эврәннь нутгин тууж
 Элвг седклэрн умшна.
 Орс, хасг, немш
 Оларн энд хурж,
 Күмнд хаалһ заасн
 Күндтэ дегтрмүд умшна,
 Маркс, Ленинэ сурһмж
 Мөңк цагт тодлна,
 Цаасна мөрэс болһаж,

Цагин ирхиг үзнэ,
Орсин өдгэ бээдлд
Орчлңгин өмнкиг үзнэ.

4

Оньган дегтрэс өргэд
Өкэсн толһас хэлэж:
«Эн олн эмтн
Энд нартас цуглрж
Күмни ухана һарһсн
Күңкэн седкл авлсн,—
Цуг сансн, үзсим
Цецн Ленинэ нилч,
Ленинэ күцсн күцл
Ленинэ дииллһн»,— гиж,
Би тагчгар ухалж
Байрлж хүвдэн ханнав.
Күмнэ туужин утин
Керсүнь Москвад хурад,
Ончта толян эндэс
Орчлңгд белглсн болна.

ХӨРДГЧ СЪЕЗД

Хальмгин туужд хээртэ
Хөрдгч съезд санхинь:
Санандм, негт зүүндшнг,
Соньн, күңкэ, алдр,
Мөңк наснд мартгдшго,
Мана Ленин үзгднэ.
«Дажргдсн хальмг улс
Жирһл үзтхэ!»—гиж
Һаран тэвсн цааснь
Гертлж өмнм үзгднэ.
Ленинэ заасн хаалһар
Лавта чикэр көтлсн
Баатр Коммуна партъдан
Би Лениниг үзнэв.
Хөрдгч съездин шиндврт
Хээртэ Ленинэ седкл
Ханлт өргж үзнэв.

1956 ж.

ХҮВ

Делкэн күнд тужин татлһнд
Дажргдсн олд жирһлэн белглж,
Күмни күцлиг седклдэн орулсн
Көтлврчин зүрк төвлж хортн
Хавв. Тугмуд улм улав.
Хүвэн олсн Эрэсэн көдлмшчнр
Гейүрэд зовж чидлэн хурав...
Газр түңгшв... нарт харлв...
Хортн мини зүрк хах
Хүв нанд жирһл өгич,
Хортна сум, үүрмүдим дур,
Хүв мини, нанд өгич!

1951 ж.

ҮҮРТӨН

Иижин Лижд.

Хойр көмсгинчн хоорнд
Хурнэсн хурад оджл,
Нүднэнчн үзсиг темдглж
Насн керчэһэн тэвжл.

Хурнэснэ керчэнэ учриг
Хэврһэс тээлхэр седнэв.
Жирһлиннь холиг эврэн
Жил болһнар саннав...

Д'Артаньян, Атос, Портос,¹
Дуута Пушкинэ авл.
Цаараннь аюлта мана
Цагин хүүтэ эрглт.
Цаараннь дээни дэрвкж
Цэкжж күржннссн һалв.
Берлинүр күрх андһар
Баатрмудин жирһл эзлв.

---

¹ «Һурвн мушкетер» гндг дегтрин героймуд.

Чолуна урнь-жирһл,
Чиклж, ясж цаарань,
Ухарльг мацнадчн жилмүдэр
Ут татас тэвж,
Кевтэ хойр нүднчн
Керсүһин герл немж,
Тоомсрта медрлин ашиг
Толһанчн экнд орулж.

Таахлам, жирһлинчн ард
Төрскнэм жирһл босв.
Чирәнчн хурнәсн, шилтхләм,
Чамд тоомср немв.

1956 ж.

МОСКВАҢАС ИРСН БАЙР

Гөнгн көглржрңг шовуншнг
Герэс герүр гиичлж,
Хээртэ зэңг Москваҥас
Хальмгуд төгэлж нисв...

Маңһдур асхн маанрт
Москва нэр кежэдиж,
Хальмг ду би
Хальмгар Москва соңсхулхмж.

Час өмнэсь хальмгуд
Чимдэн өрэд цуһлрв.
Нохан приемникин һалас
Нүдэн авлго күлэв.

Дал һарсн көгшдүд
Деегшэн һарч сууцхав.
Шинэс өссн баһчуд
Шимлдэд соньмсж күлэв.

Уутьхн, бичкхн өрэн
Үүдинь секэтэ үлдэв.
Тэвн шаху күн
Тагчгар калидорт күлэв.

Тингжэтл, генткн, холас
Таалмжта күүкнэ дун:
«Хальмг ду бниг
Хальмгар соцгстн!»—гив.

Зэңгин үнийн лавлж
Залус талваж маасхлзв.
Балчудиг дураж көгшд
Бас альхан ташв.

«Төгрөшинг» Лижин Улан
Татад сээхнэр дуулв.
Янзта геглзсн айснь
Ядсн седкл өөрдүлв. . .

У көдэд салькн
Уйдад шуукрсн болв.
Үүрэн геесн хун
Уульад гейүрсн болв..

Наласн, харлцсн тег
Намчлсн цецгтэ үзгдв.
Асхн шидрт үкр
Адун шуугсн болв.

Хурнястэ харарн эмгд
Халхурн альчуран өргв.

Маасхлэж зогшасн залус
Менрж холур шилтв.

Бийэн бэрж чадлго
Берэд, күүкд шугшв..
Байрин нульмсн түрүнд
Байрта нүднэс дусв.

Мини нүднэс бас
Мэңгрс арчсн мет,
Хар нашута нульмсн
Халхарм арһул хоожв...

Алти сээхн дууг
Аһар Москваһас күргв,
Хальмгин өргн кишг
Хүвин хаалһд делгрв.

23. IX. 1956 ж.

ХЭДРИС!

Хэдрис! Хэдрис! Халад од!
Харада мет жисэд од!
Моһа мет мөлкэд од!
Модн мет уйдад од!
Яңгг бернтә ятхин айс
Ялмн мет күцэд од!

Бумбин орн бээдг гинә,
Байр тенд буслдг гинә,
Хальмгуд таңһчан буульдг гинә,
Хүвтә төвкнүн жирһдг гинә!
Хэдрис! Хэдрис! Хальад од!

Хү салькар хурлзад од!
Элэ мет делэд од!
Эрвәкә мет эргэд од!
Дурта хальмг сээхлән өмн
Дольган мет чичрэд од!

Торһн нооста тохмта хөн
Тег дүүрэд идшлж гинэ,
Таһч чидлэн хураж кедлэд
Төрскндэн тусан күргж гинэ!

Хэдрис! Хэдрис! Ниргэд од!
Насн баһан һарһад од!
Зүркни тачалан медүлэд од!
Зеегтэ нүдтэн авлад од!
Бахта бийһин үгмүд тавшж
Бийэн әмтнд үзүлэд од!

Наласн сәәхн хальмгин теегт
Нәр наадн шуугдиж гинэ,
Күцлән күцсн хальмгуд ни
Коммуна партъдан ханж гинэ!

Хэдрис! Хэдрис! Нисэд од!
Хойр келән мультжад од!
Хойр ээмән холькад од!
Хальмг көвүн авад од!
Бухин арсн бут улиг
Балв тустльн цокад од!

КҮМН КӨТЛСН ҮГД

Цагин хол татлһнд
Цецн, мергн, хурцарн,
Нарн, назр, аһарин
Нуувчиниг сексн,

Күүнә

Ухана дү болгсн,
Үг!

Туужин утд,
Алдр седклиһнь чидләрн
Эмтнә күцл тосхк,
Буру уха ухалхларн
Бутхж делкә темтрүлх,
Күмн көтлсн, үг!
Күңкл үннтә чидләрн
Хов, худлиг тараж
Хүв, әмтнд өгич,
Ни, төвкнүн жирһләр
Нартиг өмәрән көтлич!

БУМБ

Өнгрсн сээхн үүртэн —
Азда Пишманд

Седклэрн делкэ теврсн
Сээхн минй үр
Баһ наснам иньг
Болһамжта Пишман мини
Өңгрж.
Дээни аш—
Өвткртэ шавмуд зоваж
Өрчднь күрэд,
Бульглсн
Баахн зөргтэ зүркиг
Базһад,
Күгдлдгинь бэрэд
Зогсаһад орчкл.
Өңгрж.
Залу настадан.
Көгшрлго.
Төгэлнгдэн хэлэхинь үкл.
Түүһэд үүрмүдим цөөрүлж,
Дээни ээмшгтэ сорнц
Дурта иньгүдм сорж.
Бичгүд билэвдн. Пионер,

Байран тоосн комсомольцнр,
Түрүн
Элстин пааркд,
Тагчгар дурлж зовад,
Нег негндэн ирхин
Нарта ниссн ухаллһан
Хувацж келэд, цагин
Хаалһар тарлавдн.
Дөчдгчд.
Жилмүд дахж хүвтэ
Жирһл ирхиг итклэвдн.
Дуудж күлэсн күцлимдн
Дөчн негдгч тарав.
Дур, жирһл, хүв
Дээни һалв шатав...
Талдан-талдан фронтмудар
Тарсн ман хойр
Хая бичг хоорндан
Холас өгүлдг билэвдн.
Дэн чилсн хөөн
Дниллһтэ герүрн ирж,
Эңкр һарлцсн балһсн
Элстд үзлцхэр шиидлэвдн.
Болв энчн санан
Балв тусад одла,
Талдан хаалһар жирһл
Тараж маанриг салһла...
Өңгрэд одвч, Пишман!
Өндр цаһан мацнаһичн
Өмсж эс чадсндан,
Гилгр хар үсичн
Һарарн эс илсндэн, .

Сүл чини герэсичн
Соңгсж эс тодлсндан,
Һазрас өөдлсн үкәрдчн
Гейүрж эс уульсндан,
Һундл төрж, иньг,
Һашута нульмсан асхнав,
Баһин өңгрсн жилмүдлэ
Болһамжта чирәһичн саннав.
Болв ухандчнь торлзсн
Сүл чини санаһичн
Седкләрн тааһад меднэв.
Һанц бийиннь биш
Һазра хүв санлач!
Сүл хэләдчн, нүдндчн,
Сәэхн Таңһч үзгдлэ,
Эңкр, хол, һарлсцсн,
Элст эрсмүдәрн цаһала,
У хальмгин тег
Ухаһичн ээжшңг теврлэ,
Хальмгин теегэс салькн
Холас маңнаһичн

үмслә..

Күцсн күцличн, Пишман,
Коммуна партъ күцэв.
Күмни сәэхн жирһл
Күңкнэд төгәлңгд делгрв.
Төрскән харсж үксн
Таанр,
Олн баатрмудт,
Мана
Алдр орн
Мөңк бумб болв!

Мануртад төгэлнгд шуугла.

Олна нилчд,

Тиикд

Омглж чи дууллач,

Авлта жирһлин айсмуд

Алдлго домбртан оруллач...

Өкэр жилмүд давж

Өсж чамла үзлцлэв,

Чамаг дахад эврэхэрн,

Чадсарн бас дууллав...

Нертэ Жаңһрин өөни

Нээриг чи меднч?

Москван, СССР-н бичэчнр

Манад гиичлсиг меднч?

Орс, оln келнлэ

Оньдин мана үүрллһн

Омг маанрт өгч

Өөтэ дууһимдн ясла,

Уха билгд немж

Уралан маанриг дуудла...

Дөчдгч жилин дару

Дөчн негдгч ирлэ,

Дэрвксн дээни һалв

Делкэ шатаж авлла.

Көгшд нульмсан асхж

Көвүдэн дээнүр йовулла,

Баһчуд цусан асхж

Бэрлдэни һалвд орлцла...

Ицгтэ күцл

Коммунизм—

Ирх цагин үннэ

Иткмж

Маанрт болж,
Жилмүдин түрүг диилх
Жигтэ чидл болж,
Ээмшгтэ цагин аюлас
Эмдэр маанриг көтлэ,
Күндэр сөрсн жилмүд
Коммунистин зүркимди батлла!
Олн жилмүд тикдэс
Ода күртл өңгрв,
Цагин цецн дольган
Цааран маанриг көтлв!
Хальмг дүүнртэн заагсн
Хээртэ Ленинэ хаалһ
Дуудж,
    Зааж,
        Мендлж,
Делгрж
    уралан
        дуудв!
Байрин шүлгүдэн белдж
Билгэн
    Дууч
        Хурцл,
Чинртэ үгмүд олж
Чикэр,
    Партин, зааврар,
Чамаг
    чинсиг
        Көтл!

КӨДЛМШИН ЧИНР

Баахн слесарь төмриг
Батлж тэвэд, болнаж,
Хүүрэнхэр хуурин чивһц
Хурлзулад көндөсн мет,
Кевинь эвтэнэр харһад
Кергтэ юм келэ.
Көдлмшиннь бахд жилвтж,
Көвү шинжлэд хэлэж,
Көвүнд һазрин эз
Күндлж өмнэн үзлэв.
Эврэн бийэн би
Энд үлүһэн медлэв.

Шарлсн өндр тэрэ
Шуугсн комбайн хадла.
Тоормас цаһасн чирэтэ
Тоомсрта комбайнер залу
Болһаж өмэрэн хэлэж
Батар штурвалан бэрлэ,
Өмтнэ хүв хартан

Атхсн болж үзгдлэ,
Күндтэ гиснь нанд
Комбайнер, тиикд, болла.
Эврэн, бийэн би
Энд үлүһэн медлэв.

Хальмгин теегт нанла
Харһад күүнджэсн хөөч,
Ишкрэд мөрэн көндөһэд,
Инэж өмөрэн довтлла.
Хэврһшэн һарсн хуциг
Хөөнүр эргүлж орлулла.
Хөөч, көдлмшиннь халунд,
Хэләһэд шинжлсн нанд,
Теегин эзн болж
Тиикд өмнм үзгдлэ.
Эврэн бийэн би
Энд үлүһэн медлэв.

Болв ядсн шүлгэн
Болһаж сууһад бичхлэрн,
Живрэн өргсн билгэрн
Жигтэ делкэ эргхлэрн,
Өнгрсн хол цагиг
Өөрдүлж дегтршнг умшхларн,
Коммунизмн бахмжта цагт,
Күцж, седклэрн гиичлхлэрн,
Сээхн Төрскилэрн таарж
Санаһарн тагчгт күндхлэрн,—
Байрта орчлцгин эзн
Би болсн болнав.

КӨДЛИЙ!

Хальмгин уг туужд
Хүвтэ жилд тоолгдх
Нертэ эн жилиг
Нарта, бахта кемиг,
Үлү үг угаһар,
Үүрмүд, көдлмшэрн угтий!
Таңһчан, седклэн тэвж,
Тосхад кеерүлж босхий!
Хоңһрин бөк һарар
Харһа, чолу өргий,
Алһн Чеежин тоолврар
Алвтиннь өмникиг үзий!
Ханцан, үүрмүд, шамлий
Ханьцад жирһлэн өсхий,
Хээж күцсн күцлэн,
Хальмгуд, көдлмшэрн күций!
Элст балһсн дакнас
Эрсиннь өндрэр цаһатха,
Электричествин падрсн герлэр
Элвг теегимдн сээхрүлтхә!

Төрсн мөңк теегмдн
Тохмта малар дүүртхэ,
Эмтнэ байриг назр
Эрэ дааж үүртхэ!

1957 ж.

ХОЙР ЭМГН.

Хойр, жир күрсн,
Хальмг эмгн, өрлэ,
Адһж конторур ирэд,
«Ахлач кергтэ»,—гив.

Совхозин директор тедниг
«Суутн!»—гиж сурв.
«Таанриг соңсжанав»—гиж
Тоомсрлсн дууһар келв.

Директорүр хэлэж эмгд
Деегшэн һарч суув.
Ус амндан балһсншңг
Удан такчг суув.

Такчгар директр мусхлзад
Теднүр бас шилтнэ.
«Дуту дундан келтн
Дөңнэвдн» — гиж келнэ.

«Жили цааран!»— гиж
Жир күрсн Булһн,
Дотран һундж уурлад
Директрт хэрү өгв.

«Һууль һуухар герүрн
Һазрин захас ирлүвдн?
Көдлмш өгтн!»— гиж
Кермәш эмгн келв.

Эс иткән бээдлтәһәр
Эмгдүр директр хэләв.
Наста, хурняста чирәһинь
Нуувчинәр бийдән шинжлв.

«Эндрә көдлмшмдн күнд.
Ээжнр даахийт?»— гиж
Эмгдиг жөөләр директр
Эвлсн дууһар сөрв.

«Хальмг күүнә көдлмш—
Хө кирһх болхла,
Өрлә үкр саахла,—
Одачн чадхвдн!»— гиж,

Хойр эмгн дегцәр
Халучрхад толһачд келв.
«Насимдн бичә хэләтн.
Нааран ирсн хөөн,

Цогц гиигрсн болад,
Цусн халурсн болад,

Нам, ичкөвт, келхд
Нойхд болвдн,»—гиж

Аман бэрэд Булһн
Алһгтрси директрт келв..
Көдлмшәрни баһчудла дөрлдж
Көгшд совхозд көдлв.

1957 ж.

* * *

Хальмгин теегэс холас ирсн
Хээртэ зэңгин учрв?
Хала дееврэс халхдм туссн
Хаврин дусалин учрв?

Шарлж налагад шуржңнсн тэрэн
Шуугад чикндм дуулна.
Нарт делкэ ни төвкнүн
Нүдндм талваж үзгднэ.

Бетховенэ йисдгч байрин симфоний
Бахтж өрчдм күңкннэ.
Торлзсн герлтэ төрсн шүлгүд
Толхамм экнд цуглрна.

Жигтэ хүвэр жирһлм дүүрж
Живр урһсн болна.
Теңгрэс одд таанртан цуһлулж
Түгэх дурн күрнэ.

Сансн ухалсн седклим күцл
Сээхнэр күцэгдхинь иткнэв.
Эцкр харлцсн Элстүрн удлго
Эврэн ирхэн иткнэв.

Хальмгин теегэс холас ирсн
Хээртэ зэнгин учрв?
Хала дееврэс халхдм туссн
Хаврин дусалин учрв?

1976 ж.

МИНИ ТӨРСН ӨДР

Мартин арви хурвдгч?—
Мини төрсн өдр.
Генткн жилмүд давад
Һучи тав күрв.
Медмжэн угаһар хурнясн
Мини маңнад унв,
Цаһан үсн нежэдэр
Цохдм нүрүздгт үзгдв...
Жирһлим ирхиг йөрөж
Жиңсн чиркс, үүрмүдм,
Шуугж, көөстрэд алдрсн
Шампанскар цальгрулж дүүргв,
«Зун жилд!»—гилдэд
Зальтрсн чаһриг эдлв...
Мөстэ далан көвэд,
Мини нүднд, энд,
Тави миңһн дуунад,
Тег, уулмуд, холмуд,
Ө—шуһу модд,
Олн жилмүд һатц,

Нарлцсн хальмгин теегм,
Назр усн үзгдв..
Эвтэ нурнта Лижин,
Ээмтэ далта Бембэн,
Элвг цаһан седклтэ
Эңкр мини үүрмүдимм
Сээхн чирэ акчмд
Соньн жигтәһәр өмнм
Сөңг өргж маасхлзв,
Хальмг келәр йөрөл
Хоолан ясж тәвснь
Холас генткн соңгсгдв..
Нучн тавн жилдән
Назрт күргсн олзин
То-дигинь нанас
Төрскм сурсн болв,
«Жҕирһ!»—гиж толһаһим
Жөөлн һарарн илэд,
Олн-олн байр
Өмнм делгрүлсн болв...

1957 ж.

«ХАЛЬМГ ҮНН» УМШАД

Холас нанд үүрмүдм
«Хальмг үнн» өгүлв,
Бахтж би нүдэрн
Барин мөрэр гүүв.

Дотрм дун делсэд
Догдлад зүркм байсв,
Келм, хальмг үгмүд,
Көндрж амндм келв.

«Ү», «э», «ө», «ж»
Үүрмүдшнг седклм таалв,
«Үкрч», «хөөч», «заһсч»
Үгмүд шинэс соңгсгдв.

Чик хаһнаһн үгмүдэс
Чинртэ утхнь босв,
Наласн хальмг теегм
Нүдндм талваһад өсв.

Таңч жирлэри буслад
Тосхлнн, босхлннд үзгдв.
Цөкрлт уга хар толһатнр
Цагин сээхнд шуугв...

«Хальмг үнн» өгүлсндтн
Ханжанав, үүрмүд, ханжанав.
Уул төрэн хальмгуд
Угтж күцхинь иткжэнэв.

1957 ж.

ТӨРСН ҺАЗРИН ТАЧАЛ

Хэлэцим мини авлсн
Хурдн мөрнэ довтлһн;
Хэврһэс генткн үлэсн
Хаврин дулахн салькн;
Халун уурта шөлтэ
Хөөнэ махна үнр;
Холас герлэн асхсн
Харңһу сөөһин одд;
Теегт идшлсн хөөншңг
Теңгрин нүүсн үүлд;
Баахн үүртәһән йовх
Байрта күүкнэ инэдн;
Сө болһн ордг
Соньн мини зүүдн,—
Уханасм цуһар сээхнәр
Урдкин бээдл татна.
Хама йобвчн нанд
Хальмг таңһч сангдна.
Өңгрсн, ирх жирһл
Өмнм бээхәр үзгднө..

Заяси нутгин тачалнѣ
Зах угань медгднѣ.
Шарлси моддин орад
Суужах нарна сүүр
Ардасн намаг дуудж
Алти төрскнүрм күргнѣ.

1955 ж.

ХҮВИН ХААЛЬ

Газрин ик зурад
Голмуд, теегмүд хэлэнэв,
Мөстэ далан көвөгһөс
Мануртсн хальмгурн ниснэв.

Урд тууль болгсн
Ухам бээхд төрв.
Ядсн ут хаалһан
Яһж йовхан тоолв.

Мини хаалһм, зурад,
Москва балһсар дамжв.
Улан темдгин одиг
Удан хэлэж ухалв.

Санхинь, күмн әмтнә
Сээхн өмнкин хаалһ
Мөңкин олн жилмүдт
Москваһар дамжхнь медгдв.

1957 ж.

ТЕҢГРТ

Һазрас самолет нисэд
Һурвн дуунад өөдлв,
Өндрт живрэрн чичрэд
Ормдан зогссн болв.

Зуг, дорагшан хэлэхинь
Зүркн өрчд догдлна.
Цаһан көвңг үүлд
Цээж дор жиснэ.

Зәрмдән үүлд цоорад
Зулад хооран һарна.
Цеңкр, чилгр аһарт
Цоохртж һазр үзгднэ.

Негт зурад мет
Ниггәр гермүд гүүнэ.
Һолмуд хар тасмар
Һазрин көрс керчнэ.

Төрзэс нүдэн авлго
Такчгар шилтж ухалнав.
Дурта Төрскнәннь зөөр
Дотран байрлж хээхнэв.

Яһсн нигт моддв,
Яһсн сээхн балһсдв,
Яһсн гүн холмудв,
Яһсн байн теегмудв.

Аһарин гөңгн өндрт
Агчмдчн һазрасн салхшв.
Һазр живр өгсиг
Герлтэ теңгрт мартхшив.

1956 ж.

ЭЛСТ ҮЗГДВ.

Шора татж гүүнэд
Салькн мет ниссн
Хурдн мана машин
Хашнг болж медгднэ...
Элст мини намаг
Эндр холд күлэжэнэ,
Үүрмүдм тенд оларн
Үзлцхэр хурад белджэнэ.
Бичкндк насндан метэр
Бийэн арнзлд тоолад
Буунад теегэр гүүхлэ—
Би машинэс түргэр,
Седклд үнтэ балһснурн
Санаһарн күрх болнав.
Өмэрэн, өмэрэн, өмэрэн,
Өрчэрн адһж зүткнэв...
Сөөһин харңһу цоолж
Соньн герлмүд шатв.
Мини байр дуулж
«Менд.»—гиж алдрв.

Эрг дора мандлад
Элст электричествэр падрв.
Сээхн үүрмүдим зүрkd
Сөөг герлтхүлсн болв.

июнь, 1958 ж.

СЕДКЛ

Чидлтэ болхлаг би
Чолу нанцхарн өргж,
Түмн гермүд бэрж,
Таңһчан орулх билэв.

Арһта болхлаг би
Асхрж усар тарад,
Хальмг теегиннь унд
Хэрүлэд көкрүлх билэв.

Уханам седсн күцхлэ—
У хальмгин көдэг
Торһн нооста хөөһөр
Туурулад дүүргх билэв.

Болв мини седклим
Багарн таңһч седхлэрн,
Цагин өөрхнд, арһарн,
Цугтнь күцэхиг иткнэв.

1957 ж.

ДУУЧ

Өрчдчн седкл бүтэд
Өвдэд назаран алдрхла,
Үгмүдт сананчн күгдлэд
Урличн чидлэрн көндөхлэ,
Тер үгмүдин айс
Тодрхаһар зүркндчн күңкнхлэ,
Живртэ жирһлин күңкәнэс
Жигтэ билгэрн хавлсн,
Кезэдчн соңсгдад уга
Керсү шин уха
Күмнд байрлулад, секэд,
Келн гисн болхла,—
Хагсу цаһан цаасиг
Хүвтэ шүлгэрн усл,
Хар бекин мөриг
Хурц үгэрн оньсл.

1957 ж.

ӨДР ЧИЛСНД

Өнгрэд зүүдн болснур
Өврж эргэд хэлэнэвдн.
Өдгэ цагт төртл
Өмнк ирхиг дууднавдн.
Өцклдүрэс маңдуруур орх
Өндр такт — эндр,
Мана жирһлмүдэс токтж
Мөцкин хүвнь болна.
Онц чини жирһлчн
Олнд ашан үзүлнэ.
Мандлсн коммунизмин хаалһ
Маанрар һатлснь медгднэ.

1957 ж.

* * *

Күмни жирһл гидгтн
Келгдсн үгд багтхш,
Сансн чини седклэр
Соңгсж шудтан йовхш.
Зөргтә, чик зүрктәнһ,
Зеткртә, байрта, хүвтә,
Уулта, ташута, өөтә,
У жилмүдин утар,
Цецн цаһан өндүрһн
Цагин холур ирнә.
Чидлән, түрүтә кемд,
Чинрән олнас олна,
Төрскндән бийән һерәдж
Тоомсрта, хүвтә болна.

1958 ж.

* * *

Акчмд радио олзлад
Аһар болһаж хавлхинь,
Делкән жирһл ухандм
Дун, үгмүдт соңгсгдна.
Өңгрсн, бәэх, ирх,
Өмнм соньнар босна.
Цегәхн, көндә, хоосн,
Цевр аһарт жирһл,
Ноолдан, диилһн, зовлңг
Нигтәр ухандм күңкннә...
Ормдан зогссн акчм
Орчлңгд угаг батлна.

1953 ж.

* * *

Харңһу пааркин алейэр
Холас, саглж ишкэд,
Толһаннь экнэс кергтәһинь
Түүһэд, жирһлин туск,
Шинэс эклэд төржэх
Шүлгдән дүңцүллһ хәәһэд,
Өөтә хаалһд бүдрэд
Өрвж йовхлам, генткн,
Өмнм герлтә, шуугсн,
Өврмжтә һазр делгрв...
Пааркин харңһу хаалһ
Падрсн жирһлин шууга,
Үзгдсиг акчмд хавлж
Ухам дүңгцүллһнд хөврүлв.

1957 ж.

* * *

Нилх, шинхн урһжах,
Ноһан деегшэн суньна,
Намчлсн цегэхн бүчрэрн
Нарна толь дахна.

Шинжлхинь, эмтэ хамг
Шар нарнур татгдна...
Орчлңгд һанцхн, күмн,
Уха нарнас ахлулна.

1957 ж.

* * *

Эндүг үннд тоолад
Энлж эндүһән чиклхд
Эндр чигн белмб.

Зеткрлэ генткн харһж
Зөргтәһәр араһан зууж
Зовад үкхд белмб.

Болв хойр мууһас,
Болһаж, жигшж, саглад
Бийән, жирһлм, бәрич,—

Төрскнүрм хортн дәврән
Түрү дәәнлэ әәмшж
Туулашңг зулсна нернәс,

Худлар әмт зоваж
Ховлсна хар нернәс
Хол, жирһлм, йович.

1958 ж.

* * *

Түңгшсн мини үүрим
Такчгар эмч хэлэв.
Өрчинь болнаж соңгсад
Өвчин учринь олв.
Асхн шидр үүрм
Арһул хот сурв.
«Эмч тусан күргв
Эдгжэнэв.»—гиж байрлв..
Күмни зовлңг эдгэдг
Күндтэ эрдм эмчэс,
Санан седкл эдгэдг
Шүлгүдтэн яһж авхв?
Эмтнд дөңгөн күргх
Арһ яһж орулхв?

1958 ж.

* * *

Өлсжэтлм, жилмүд хооранд,
Орс эмгн нуучинэр
Хар зүсм өдмг
Хавтхдм адһж дүрлэ,
«Бурхн дөңнх.»—гиг
Бийнь хооран һарла.
Байрлсн һарарн хавтхдан
Батар өдмгэн атхж,
Эңкр цаһан саната
Ээжэн үзсн боллав,
Ханад, эмгнэ седклд
Хээрин сээг үзлэв.

1956 ж.

ЗҮРКНӨ ДУН.

Намчлсн нэзрас өсвчн
Нарна амт авсн,
Белкүсцэ шар буудя
Байрин ду дуулна,

Цеңкр чилгр теңгрт
Цеңж бокшрһа дуулна,
Тедүхнд теегин сээхлэс
Тэрэ хураж дуулна,

«Өдмг, һуйран зунар
Өвлд белдий.»—гигж
Комбайн ирмгин ца
Күржцнэд бас дуулна,

Байн урһцан хэлэж
Байсад теегм дуулна,
Дуута жирһлд дурлж
Дахад зүркм дуулна.

1957 ж.

ТӨРӨНӨ ТЕЕГТ

Теңгрт уста үүлд
Толһа дерм нүүнэ.
Уңгарн һазрин шим
Урһмл көкрж шүүнэ.

Ноһан торһн хувцта
Нигт тэрэн өндэнэ.
Серд гисн салькн
Сагар ораһинь көндэнэ.

Бүчрэрн чидл авад
Багарн урһц нээхлнэ.
Оһтрһуһас чиигин үнр
Орх хур зэңглнэ.

Хүвэн нуулго дуулад
Холур, таалж, хэлэнэв.
Буудян күнд толһад
Байр ирхиг күлэнэв.

1957 ж.

САРЦГИН ГЕР

Сарин зуур герэн
Сарцг бэрэд дуусв.
Халун көдлмшин хөөн
Хүрм байрлж кевв.

Залус, үүрмүдиннь келсн
Зүркнэсн тэвсн йөрэлд,
Такчг, уха тунһаһад,
Тоолж, сөңгэн өргэд,

«Седклдтн ханжанав,—гиж
Сарцг хэрү өгв,—
Тосхгдсн герэртн би
Таңһчан босхжанав.»—гивв.

1957 ж.

* * *

Нарлцсн хальмгин теегэн зунар
Нээхж би уха тунһанав.
Ирмгт жирлэсн жирлһ үзж
Иигж дотран би саннав:

«Кемр тер ирмг көөж
Ке хар мод урһахинь,
Цевр булгин усар худгас
Цацад хагссн һазр сергэхинь,

Хамьлмгин теегин хаалһс дахулад
Хамтхасарн саржңсн модд өскөд,
Альмн кедмнэ сенр үнрэр
Аһар каңкнулад услад дүүргхинь,—

Теегмдн ямр кевэр хөврж
Таңһчмдн яһж өңгэн сольх?
Гирлгэн өөрэн тэвсн хөөч,
Һаңгла яһж сүүдрт байрлх?»

ҺАҢ

Мууха халун бәәхмби!
Маңнаһас кәлсн һоожж
Альчуриг, усн мет,
Акчмин зуур норһна!

Теегәс халун салькн,
Түүмрин заль мет,
Хурлзад, балһсар дәврж,
Халх, чирә долана.

Чилгр теңгрт нари
Чиндрән, һазр шатахар,
Өдрин дуусн цацад
Өндрт унтлго зована.

Өвсн, ноһан шатж
Өмсн болад борлна.
Тег араһан зууж
Такчгар зовлңган даана.

Зурмн, ялмн, шовун
Заляс нүүрмүдэри бултна.
Үалуд аман ацнаж
Үацгд ки давхцна.

Күржцнсн машинд холас
Кеерэгшэн ус зөөнэ.
Хөөчнр, һацгла ноолдж,
Хээкрж, хөөһөн услна.

Теегт комбайн зогслго
Тэрэ адһж хадна.
Эмтн гермүдэн өндөлһж
Амрхан мартж босхна.

Обкомин көдлмшчнр теегэр
Өдр, сө уга,
Өтрлж, машинһэр, мөрэр,
Өмнкэн тоолж йовна.

Тецгр хэлэж эрэд
Теегин эмтэ хамгнь:
«Хур орхин яһна!
Хур!» — гиж сурна.

1957 ж. Зун.

БОСХМЖИН ОРДЕН

Нөр уга сө,
Намрин шүрүтэ хур,
Шуурһн задта өвлиг
Шунмһаһар дарж диилэд,
Торһн нооста хөөнэ
Тооһинь икдүлэд өскэд,
Тоомсрта Лижин Босхмж
Төрскнэс орден авв.
Совхозд көдлдг эмтн
Станцур ачлгдсиг тосхар,
Хүрмд мет оларн
Хурж, күлэхэд шуугв.
Босхмжин авһ невчкнэр
Байртан дарчкскн Дорж:
«Күн болх баһасн,
Күлг болх унһанасн».
Босхмжтн көдлмштэн икн
Бичкнэскн шунмһа билэ,
Элгн-садан дураһад
Энтн залу болла.

Тохмарн эдлвдн» — гиж
Төгэлсн эмтнд келв.
Такчгар цуһар мусхлзад
Тер өвгиг соңсв.
Болв поездас өсрэд
Бууж адһсн Босхмжиг,
Эмтн һартан өргж
Альхан байрлж ташв.
Баһчуд, күүкд,— цецг
Баглад деер сажв,
Оларн совхозинхн Москваһас
Орденэр ачлгдсн болв.

1957 ж.

ЦАГ БОЛН КҮЦЛ

«Чаг»—чаг» — гиж
Часм адһж цокна,
«Седсэн кевч?» — гиж
Сурж инэсн болна.

Сөөһин харгчн гүүг
Шарһ өдрэр сольж,
«Эклсэн күцэвч?» — гиж
Ээврлсн нарн сурна.

Жисэд-жисэд бэргдлго
Жилмүд оларн давна.
«Дигчн ямаран?» — гиж
Дөөглж сурсн болна.

Күцсн-седсм — ик,
Кеснэм аш — баһ...
Цаг, невчк арһулдич,
Цөврсн акчмсан зогсаһич!

Цогцм одачн бат,
Цусн зүрхндм халун,
Күцсн күцлэн күцхв,
Кех көдлмшэн кехв!..

Жирһл мини чилвчн
Жилмүд уралан зүткх!
Адһий, үр, адһий!
Амрлго седсэн күций!

1958 ж.

МӨРӨ

Хоома, догшин чидлэс
Хордж бээдлэн сольдо,
Болнаж шинжлэд диглдг
Буурл цецн ҮННӨ,

Жилмүдэр сөрж чини
Жирһличн чик гисн,
Хөврлһн, зуһудлһн, мөңгэр
Хулдж авч болшго,

Делкэн эмтнэ чирэ
Дотран эмэлго хэлэх,
Мөнк цагт давшго
Мөрэхэс давуны бээдв?

1958 ж.

1956 ЖИЛИН НАМР

Төрскнэ зах уга тег ташуһар
Тэрэн хадгдж хурагдв.
Бум сай пудмудар тоолгдж төгөлцгд
Буудя элеватормудт шуржңив.

Алг нк тарвсмуд, уста үзм,
Альмн, кедмн балһсдар,
Жилэ көдлмшин диг-аш болж
Жилвтэ амтарн дүүрв.

Алдр көдлмшэн күцэсн нарна, һазрин.
Эмтнэ седкл төвкнв...
«Эврәннь жирһлдэн кеснэм аш, — би,—
Эн намр дуратха!» — гивв.

1956 ж.

НЭЭРИН ӨМН

Уульнцс зургудар дүүрэд
Улан тугмудар делсв.
Өөрдсн нээрин шууган
Өдрин бээдлд соңгсгдв.

Эмтн лавксар шуугад
Эрк, хот авна.
Герэн хураж ясад
Гиичнр тосхар белднэ.

Жил ирвэс, шинжлхинь,
Жирһл ярснь медгднэ.
Бээх улм элвгдж
Байрар зүркн дүүрнэ.

1957 ж.

КҮМНИ СЭЭХН

Мана цеехд хальмг өвгн
Манулч болж кедлжэлэ.
Ора прэд бууһан авад
Өрүһәр хэрдг билэ.

Нег дакж бичг умшад
Намаг уха тунхлам,
Хэврһэс шинжлэд, өвгн саналдад
Хоолан ясад өөрдв,

«Көвүн ямр му зэнг
Кенэс аввч?» — гив.
«Аав гертксдм мөңгн кергтэж
Альдас олхв?» — гиж,

Сансн ухалсан генткн би
Сурсн өвгнд келв.
Өвгн толһаһан зээлж ухалад
Өрвэд хооран һарв.

Мангдур өрүнднь көдлмштэн ирхлэм
Манулч конторд сууж.
Нанла мендлж, назаран дуудж
Нуувчин бээдлтөһөр келв:

«Ганцхарн бөөһөд дөрвн жилд
Гурвн минһ күцэлэв.
Ода яахв, цугтнь авич;
Өгсн цагтан өг».

Өвгнэ мөнг авсн угав,
Өврж уха тунвв.
Күмни седклин сээг эндр
Көгшэн седклд үзв.
Олн төгэлц эмтнд бийм
Өртэ болсн болв.

1956 ж.

СЕЛВГҮД

Салькта, задта цагла
Сөгэс нүдэн саглич,
Му ухата күүнэ
Мекэс седклэн саглич,—
    Намчлсн нарт үзх
    Нүдн — жирһлд байр.
    Сээхн төрскндэн туслх
    Седкл — жирһлд байр.
Үалвин өмнк төвшүнлэ
Гинчд бичэ одич.
Үндсичн таслхар седснэ
Үг бичэ иткнч,—
    Үалвин өмнк төвшүн
    Гүрм хаалһд үзүлх.
    Нег му ухалснь
    Наснь туршт мейэркх.
Хээлжэх мөстэ холиг
Хаврар бичэ һатлич.
Эмт ховлж зовасна
Андһар бичэ сонгсич,—

Үнимгэсн хаврин мөсн
Нурад одхнь лавта.
Ховчин гөңгн андһар
Худл болхнь лавта.

Харңһу хурта сөөд
Хөөһән чонас манич.
Хүвтә цагин шууганд
Хортан бичә мартич,—
Сөөһин хурта харңһуд
Салаһар чон жиснә,
Дуута төрскнә байрт
Дораһур хортн көндрнә.

Тег, һазран дүүргәд
Тэрә хаврар тәрич.
Онц онцар олд
Олзта дөңгән күргич,—
Цатхлңг байрта жирһлд
Цацсн тэрәнчи урһх,
Каңкисн цецгәр дөңгчи
Күмни зүркнд цецгрх.

1958 ж.

ПОЭМИН ЭКЛЦ

Төвшүн хаврин сө
Такчгарн уха авлна,
Эрэ үлэсн салькн
Эрж ноһа көндөнэ.

Цаһан мөңгн мет
Цевр сээхн теңгрт
Һурвн марл чирмлднэ
Гилвкж герлтэд мандлна.

Алtn һасн деегүртж
Эмтин деер падрна,
«Долан бурхд» тинилдж
Дарандан ард амрна.

Жөөлн герлэрн сар
Жигтэ орчлң кеерүлнэ,
Теегин сенр аһар
Таалж цогц сергэнэ.

Күриси модд холд
Көк ацмударн харлна,
Эрг дора холд
Эвлүн усн налана.

Элстэ хальмгин теегт
Эрсмүдэри Элст цаһана,
Балһсна садт фонтан
Бульглж усан цацна...

Арвдгч класс ард,
Алти жилмүд өмн.
Халун седкл — өрчд,
Хүв мана һарт.

Иньгтәһән хоюри би
Ирх цагиг дууднав,
Өмнк жилмүдән шахж
Өөрдүлхәр адһж саннав.

Цагин сээхн туулиг
Цевр ухаһарн күцнэв,
Иткж намаг соцсн
Иньгиннь һаринь атхнав...

Арви долата настадан
Алти дурнд гейүрсн,
Һучн йисдгч жилд
Герлтә седкләри бичсн,

Эн поэмин эклц
Эндр нанд сангдв,

Бээсн жирһл талданар
Болхд төрснь медгдв.

Элст дакнас удлго
Эрсмүдиннь цердэр цаһах,
Болв талдан көвүн
Баахн иньгтәһән сууһад,

Бахтсн зүркән бәрж
Байрлад ирхиг санх,
Сээхн Төрскнәннь нилчд
Седклиннь күцлән олх.

1957 ж.

ДУРН ТӨРЛҮН

Институт чилэж нидн
Ирсн баахн күүкн
Мана өөр сууж
Мусхлад, шоглж инэв...

Огинскин полонез аһарт
Оркестр өргэд күнгүлв,
Баһчуд хошадар дошад
Бийһин өвдг тавшв.

Тиигжэтл хэврһэс баахн
Таньлм нанур өөрдв.
Өөрм күүк үзн
Өврэд ормдан зогсв.

Намаг мөндлэд дуудхлам,
Нүдэн күүкнэс авлго,
Баахн үүрм арһул
«Бинлж болхнй?» — гив.

Генткн шогч, альвн
Гүжрмг күүкн хөврв,
Чирэнь ухарьлг болад
Чикнәннь ашг улав.

Нигт ут сурмсгарн
Нүднәннь герл халхлв,
Эврәннь торлзсн уханасн
Эмәһэд башрдсн болв.

Цуг бээдлнь ода
Цеврин тольмуд асхна,
Күңкән дуучин билгэр
Күмни сээг дуулна.

Эн, дурн төржэх,
Эрк орчлңгин кемиг,
Аһар көндрәсн үгэр
Агчмд үргэхәсн эәнәв...

Хэврһшән үүрмүдәсн һарад
Холин жилмүд саннав,
Би чиги дурллав гиж
Байрлж жирһлдән ханнав.

1957 ж.

* * *

Гурвн өдр будн
Газрин көрс зовав,
Модд уудьвртж ацмударн
Муурад бөгчисн болв.

Ноһан һазрла наалдад
Нульмсан асхсн болв,
Теңгр чирәһән бултулад
Тагчгар шуугсн болв.

Генткн теңгрт инәж
Герлтә нарн мандлв,
Модд һоорад ацмударн
Маанрла мендлсн болв.

Ноһан нигтәр өндәж
Нийһәр дуулсн болв,
Теңгр ирмг көөж
Теегиг үмссн болв...

Герлтэ нарн чидлэрн
Һазрин бээдл сольна...
Байрта дурн тиигж
Баһин жириһл сольна.

1957 ж.

* * *

Цогцан, даарсн кемлэрн,
Цогин зальд дулал.
Седклэн, түрү кемлэрн
Сээхн дурар дулал.

1956 ж.

* * *

Көркхн чирэ дуучас
Кезэ, кен сурла?
Сээхлэг ямр бэрлц
Седклэсь сөрж бэрлэ?

Тана лавта сээхнитн
Төгэлнүгдэн цуһар меднэ.
Бас мини шүлгүд
Баһчуд асхар дуулна.

Таниг мини гиж
Төгэлнүгдэн эмтн келнэ.
Хотнд элгн-саднмдн
Хоорндан элглдиж гинэ.

Болв танла үзлцхлэрн
Болһаж үгмүд хээнэв...
Халд асхрсн шүлгэрн
Хүвэн геехэсн ээнэв.

1955 ж.

* * *

Хэлэцэрн хүв белгль чигн
Үгэрн хэлэцэн батлхшч.
Таасж зүркэрн элгль чигн
Таньлас цааран батлхшч.

Ман хойриг салһжах хаша
Эндр эрэ торжана.
Седклэн күцжэх байрин ашас
Эклэд сээхнэр таржана.

КҮҮКНЭ КЕЛХЭР СЕДСНЬ

Нээрт асхар ирхлэрн
Нүдэрн чамаһан хээнэв.
Уга болвзго гиж
Ухандан, дотран, ээнэв.

Баһчудас йилһж чамаһан
Байрлж оньдин күлэнэв,
Дууһичн соңсад оркхларн
Делкэд хүвтэнь болнав.

Биилсн, дуулсн олнас
Бээдличн үзхлэрн байснав.
Өөрдэд, эмтнэс ичлго
Үмсх дуран дарнав.

Хулхаһар хэлэсн хэлэцэн
Хэврһшэн бичэ зулулич,
Зөрж нүднүрм шилтэд
Зүркэн зүркнлэм күүндүлич,

Гейүрсн нүднәннь хэлэцэн
Һазрт бичэ асхич,
Сээхн дурна герлэрнь
Седклим ханһаһад услич.

Һарасм, күлэсн иньгм,
Һазаран оддур көтлич,
«Дуртав» — гиж келэд
Делкә нанд белглич.

1957 ж.

* * *

Мини нүднэ цецгд бээдлэн нүрүздгт мет
Мусхлзад чи хэлэлэч.
«Алдршго» — гиж деегүршэд дотран тиикд,
Андһарлсв, чи санлач.

Болв эврәннь нүднэ герлэн чи, эндүрэд,
Бултулхан' акчмд мартлач.
Ухананнь, көркхнтэчи эс ирлсн дуту
Үзүлж, үшэн медүллэч.

1954 ж.

* * *

Сүртэ догшн киитэр керчж
Салькн чирэ үлэнэ.
Үанцхн чамаһан үзхэр байрлж
Үаза би күлэнэв.

Киру цасн зармн метэр.
Киисж сурмсгд мөстнэ.
Зүркм, өрчд, хаврин салькар
Зальта асхд өскнэ.

Иньгм мини, чамаһан ирхиг
Иткж шуурһнд шилтнэв.
Делкэ тосхсн дурн намаг
Дулалж аюл дарна.

1956 ж.

КҮЛЭНИЧ

Цаг ирхиг, Сээхлэ,
Цөкрлт угаһар күлэнич,
Герлтэ седклинчн баатр
Генткн ирхиг иткич.

Зүүднчн байрлулж орсн
Зөргтэ, ухата залу,
Эндр, маңдур чамурн
Элгсэд, дурлад ирх,

«Һанцхн чамаһан удан,
Һазр ус төгэлж
Гейүрэд хээж олв,
Гергм бол»,— гих.

Бахта, байрта, хүвтэ
Буурл насдан күрхч,
«Хальмгин дууч, кезэнэ,
Хүвимдн йөрэлэ»,— гихч.

1956 ж.

ИИСНТУГИН ДӨРВДГЧ УРСХЛД

Дөрвдгч урсхльд үүрм
Дараһар нурвн стака
Киитн ишклң ус
Күүкнә һарас ууна.

Наадһа мет Сээхлән
Нүднәс нүдән авлго,
Амсад, часин биид,
Адһл уга зогсна.

Өдр ирвәс үүрм
Өвчнәсн гетлж эдгнә.
Көвүнә цәәсн чирәнь
Күрңгтрж цусар наадна.

Сурһульта әмтн одачн
Секж медәд уга,
Соньн, туста герл
Сээхлән нүднд бәәвзго?

1957 ж.

* * *

Гентки сөөннь өрэллэ
Герл шатснас серв.
Өргэн бэрж үүрм
Өмэрэн хооран йовв.

«Шүдм» — гиж көвүн
Шуукрад түңшж зовв...
Маңһдуртнь эмчэс байрта
Маасхлэж, инэж ирв.

«Шүднэ эмчлэ эдл
Шамдһа сээхн күүк
Үзэд угав»,— гиж
Үүрм саналдж келв...

Гентки сөөннь өрэллэ
Герл шатснас серв.
Өрчэн бэрж үүрм
Өмэрэн хооран йовв...

Шүднәннь зовлң күүкн
Седклднь орулсн бээдлтә.
Дурни зовлңг шүднәһәс
Дуту биш бээдлтә.

1957 ж.

* * *

Олн түмн баһчудас та
Олхт. Нанас талданиг олхт.
Төвшүн, ухата нньгтэһэн акчмд
Та, маһд уга, хүвтэ болхт.

Зуг, болшго юмнд байрлснтн
Зовж уудьврт дарунь орна.
Удл уга дурлснтн бас
Удл уга дуран геенэ.

1942 ж.

* * *

Оһтһу цәклж харлад
Ора деерм ниргв.
Шилвриннь һал суриг
Шилвкүлж тачкнулсн болв.

Теңгр дарунь ценкрәри
Токтнж номһрад дүңгәв...
Дууч нүдичи теңгрлә
Дүңгцүлснь чик гивв.

1953 ж.

* * *

Ууртан бүтэд өцклдүр
Үлү үг келүв.
Һанцхи иньг чамаһан
Һашутаһар айстан һундав.
Эндүһән дарунь медж
Эврэн бийән гемшэв,
Саналдси бөөдличн үзж
Седкләри харм төрв.
Бүл төрхини өми
Байсж келси үгмүдм,
Цевр баһин жилмүдм
Цуһлрж чикндм доңив,
Өөлси чини хэлэц
Өрчим зоваж гилвкв...
Иткси иньг чамаси
Ичрэн альд бултулхв,
Дакнас ода яһж
Дуран чамд үзүлхв?

1957 ж.

ЭЦК УГА КӨВҮНД

Өлгэнчи өөр үрглэд экин
Өр цээтл саатулж дуулна.
Өрүһэр көнжлд чамаһаң ораһад
Өдрэ яслур адһж күргнэ.

Көдлмшэсн өтрлж чамурн гүүһэд
Көнжлд дакнас ораж хэрнэ.
Баһ насна жирһлэн давулж
Байрлж һанцхн чамаһан өскнэ.

Көвүн, экиннь зүркнэ алт
Кезэчи жирһлдэн бичэ март.

1955 ж.

КҮН БОЛХ БАНАСН...

Гергтэһэн хоюри би
Гничд үүрүрн одв.
Бичкн күүкнднь наадһа
Белг гиж авв.

Үүрм маанриг байртаһар
Үүдн хоорнд тосв.
Адһж гергнь столд
Ааһ сав тэвв.

Мендлсн дарумдн күүкнь
Маанр талагшан гүүв.
Эцгэн хооран түлкэд
Эврэн хавтхим негжв.

Дөнтэ күүкн нанур
Дур угаһар хэлэж,
Наадһаһим хооран шивж
«Неричи кемб?» — гив.

Эк эцк хойрнь
Элкэн авад инэв.
«Күчр ухата»,— гиж
Күүкэн эцкнь үмсв.

«Һэрг» — гиж үрнь
Һарас алдрж һочхнв...
«Күн болх баһасн»,— гисн
Керсү үг сангдв.

1957 ж.

* * *

Эк эцгнь байрлж
Энкрлж көвүг таална,
Альвлж көвүн гүүнэд
Амрл уга наадна.
Акчмд ухалад зогсжаһад,
Шинэс дасж тодлсн
Шүлгэн умшж байрлна.
«Өргтн, өргтн»,— гиж
Өкэр Бадм намаг,
Һаран өөдэн өргж
Һэрэдж тавшад сурна,
Аһарт шивэд хавлхлам
Амрад һочхнад инэнэ.
Байрта, шуугата, шудрмг
Бичкн көвүнэ наад
Болһаж би шинжлэд,
«Ни төвкнүн жүрһл
Нартд бээтхэ»,— гинэв.

1958 ж.

БАХЧИСАРАЙ

«Теегин иньг хальмг».
Пушкин.

Танх чолун арслнгудта,
Туужас, Бахчисарай босв.
Нигт модд заагт
Нарнас би бултв.
Акад юмн болхв.
Алцгтрж төгэлцгдэн хэлэнэв.
Нааран түрүн ирвчн,
Негт урд үзсн
Таньдг балһснур эндр
Теңгсэс ирсн болнав,
Нам, эн һазриг,
Нүдм медсн болна.
Нарни тольд, тедүхнд,
Нурһан халулж, Пушкин,
Маңһдин хан Гирейин
Модьрун бэрэни зовлицгд
Һундлта славянкин үкл
Гсїүрж шуукрад бичлэ.

Нарлцсн теңгсн аюлур,
Гурзуфур, уулмуд давж,
Туурсн Өрәсән ирхиг
Теңгсн шууганд соңгсж,
Уудьвран хооран көөж
Уха тунж байрлла.
Тингжәһәд, теңгсшңг бийнь,
Туулин сәәхн үгтә,
Үлгүр болм шүлгүдән,
Үүрмүдтән, садин сүүдрт,
Хол маанрт күргж,
Халучрхж, нээрлжәһәд, умшла.

1956 ж. Крым.

ГОГОЛЬ САКИН ПАРКДИ

Сакин хээртэ бальчг
Соньн эмин чидлэрн,
Төрскнэ дөрвн үзгэс
Туслхар эмт цуглулна.
Жиртэ саднь асхар
Жигтэ ке, сээхн.
Сарвасн каштанмуд заагас
Седкл таалсн теңгрт
Сар, одд мандлна.
Хол бишд нуурин
Харлж мелмэсн уснд
Меклэс хээкрлднэ.
Моддин дунд, тедүхнд,
Бахта байрин дууһарн
Баһчудин зүрк догдлулсн
Бинһин айс соңгсгдна.
Анхун Крымин асхна
Аһар дегд сээхн.
Оошкдан авад оркхла
Өдр жирһлд немгднэ...

Норильск, хальмгас, хасгас,
Нааран ирсн мэднла,
Союз писателни нилчэр
Сакур ирсн Гоголь,²
Энд, паркд, сууһад
Эмчд ю келхэн,
Питрүр, мэднур, бичгтэн
Пушкинд ю бичхэн,
Санад ухалсн болна...
Седклинь сансн күцлэр
Садт жирһл шуугна.

1956 ж.

---

¹ Саки балһснд 1835 ж. Гоголь бийдн эмнүлсми.

² Саки балһсна паркд Гогольд бумб тэвгдж,

АЙ-ПЕТРИН ӨР ЦЭЭЛҮН

Өдрин бийд жирхж
Өнгрж үкдг эрвэкэшг,
Орчлнгин авлта бээдл
Өрчдэн тодлхар адһж,
Өндр Ай-Петрин деерэс,
Талваһад дорм кевтсн
Теңгсин төвшүн ус,—
Эн асхн төрэд
Эндр өрлэ түрүнд
Һазр, уул, теңгр
Һээхжэх метэр би,—
Алңгтрж, өврж, байрлж,
Аһарин холур шилтнэв,
Нүдэрн, зүркэрн, ухаһарн
Нарт цогцарн харвнав...
Харһу сөөд диилгдж
Хооран жирһлэс һарсн,
Бахта көдлмшэсн амрсн
Бум сай эмтн,—
Уулин орад нүүрлдг
Ууд дурта һөрд,—

Хад чолун заагт
Хадгдсн саг марл,—
Мөлкдг, нисдг, хэрэддг
Моһа, эрвэкэ, өтн,
Ә уга унтсн
Әмтэ чимтэ хамг,—
Өвкнримдн төрлн үзсн
Ө-шуһу модн,
Нээхлж намчлад чиигтрсн
Ноһан, цецг, садмуд,
Иртэ бөкэрн бөкчисн
Ихтиозаврмудин бээдлтэ,
Ус өкәһэд уужах
Уулмуд, көвәһин элсн,—
Нанла хамдан цуһар
Нар күләсн болна...
Мөңкин дүүвр кииллһн
Мини чикнд сонгсгдна...
Ай-Петрин орад
Агта теңгснн үнртэ
Аһар хурин хөөншңг
Цегәхн, туулин аршаһар
Цусим цеврлсн болна...
Өтрлж теңгр өнчрүлж
Одд өндрт геедрв.
Зулсн олнас негнь
Зүн үзгт хоцрад,
Талиннь үзүрән хурцлад
Тольан асхж мандлв.
Күчән алдсн сар
Кергоһан медж бултв...
Ө угаһар наласн

Өөрхи хар теңс
Өңгэн сольж цегэрв,
Өвэрцлж теңгр бас
Оошкрад деегшэн цээв,
Харңһу хээлэд, делкэ
Хоорад гегэрж талрв...
Уласн усна ирмг
Уняртж генткн шатв.
Теңс һалар авгдж
Теңгр ширдж көкрв.
Шовуд өрчэрн гилвкж
Шуугад герлтж нисв.
Зооһарн зальтрсн, гөңгн,
Зес заһсд һэрэдж,
Шарлж, ноһарж, цеңкртсн
Шил уснд наадв,
Атхад, билцгүд тараж
Альвлсн болж медгдв...
Һал залаһан теңгснн
Гүүнэс түүмр дахулж,
Алтн улан будгар
Аһар төгэлңгд ширдж,
Цаһан мөңгн хоңшартан
Цээсн герл падрулж,
Мисхльд,

Өндэж,

Өдр

Мөңк нарн эклв...
Орчлңгн алдр аһуд
Онц бийән үзв.
Намаг уга болхла
Нарт дутхинь медв.

1956 ж.

ХАР ТЕҢГСИН КӨВӨД

Хар теңгс дoльгаһарн
Холин тууль келж,
Толһаһим мини илж
Таалад саатулсн болна.

Ноһан альчуран дайлад
Нээрлж ташуһар гүүсн
Нигт хамтхаста модд
Намаг дуудсн болна.

Нарна тольд ээврлсн
Нүднәннь зүвк өрглго
Теңгсин цоклһ соңсад
Такчг кевтэд ухалхинь,

Өңгрсн, ирх цаг,
Өдр сө уга,
Менд амулңг би
Мөңкд бээсн болнав.

1956 ж.

ААКУН ШОР-ҮЛД ТАЙГ

Өрэн шуһуһур Ааку
Өрвэд йовж күрв,
Цаһан мөңгн толһата
Цутхсн сарм кеерүлтэ,
Тайг хартан авад.
Такчгар маднур өөрдв.
Генткн тайгасн өмнмдн
Һарарн, илвч метэр,
Гилвс гилһэд, акчмд,
Һолинһ татад сүһлв...
Испанэ балһсн Толедт
Иринһ хурцлж, давтсн,
Урн эрдмән нөөлго
Уйнднһ седклән орулсн,
Шор үлд нарнд
Шатад герлтж цээв.
Ааку инәһэд маанрт
«Атхтн».— гиж татв.
Өврж, ормаһад хэлэж
Өөдән өргж шинжлвдн,

Бат, көшүн, цевр
Болдин кееднь жылтвдн...
Үрнә зүркәри седси
Ухан санань күцж:
Испанас үлд йоста
Эзнәннь һарт күрж.

ГОРОВОИКОВИН НЕРН

Тэвн зурһадгчин зунар
Талдан талдан һазрас,
Тус тустан цуглрсн,
Хальмгуд, нег-негэн
Хээһэд Москвад олвдн,
Өңгрсн жирһлин тускар,
Өмнк ирхин тускар,
Хээртэ Хөрдгч Съездт
Ханлт өргж күүндвдн.
Көгшн тоомсрта хальмг
Күндтэ профессор Пашков
(Эк-эцкнь орс болвчн
Элгсж «хальмгв» гинэ)
Эврәннь гертән, гинчирт,
Эзн болтн гивв,
Орсин цаһан седклән
Олн маанрт үзүлв.
Зэңгс күүрән кеж,
Зөв үнән олж,
Хальмгуд эврәннь туурсн

Хальмгин баатр Городовиковур
Золһж одхар күүндэд
Зөв цуһар болв.
Зөвшэл телефоһар сурхла,
Байрлсн дууһар генерал:
«Би күлэжэнэв».— гив.
Баумана метроһас Арбатур
Багарн шуугж йоввдн,
Городовиков бээдг чолун
Герүр цуһар ирвдн.
Үүднүр күрчкэд маанр,
Үнинь келхлэ, сүрдвдн,
Багшт шүүвр өгчэх
Бичкхн сурһульчнр болвдн...
Баахн нурһта, хатмл,
Буурл цаһан үстэ,
Кури шилтэ козлдурта
Көгшн хальмг өвгн,
Ут цаһан сахлан
Урл деерэн имрэд
Угтж маанриг тосв...
Городовиков... көгшрэд оджл...
Һаран нежэдэр татад
Маанр эврәннь нерэн
Маасхлзж көгшэд келвдн.
— Көвүд, келсн нердэн
Кезэнэс таанр зүүвт?
Йосн тана нердтн
Ямрв? — гиж сурв.
Алңгтрсн маанрур хэлэж
Ока Иванович инэв:
— Сурвирм, таанрт, залус

Соньн болж медгдв?
Ока Иванович Городовиковиг
Өмнөн таанр үзжэнт?
Үнинь келхлэ, нерм,
Үүрмүд мини, талдан...
...Генерал уха тунад
Һазр хэлэж зогсв,
Өңгрсн жилмүдин дара
Өмнөн үзсн болв.
Цуһарад орм зааһад
Цаараннь эклсэн келв:
— Хальмгар өвкимм нерн
Хар Дааһн бээсмн.
Әби гиж эцким
Әмтн нерэддг бээсмн.
Аав ээжм нанд
Ааку нер өгсмн.
Болв кезэнэ, мини
Бичкн цагт, хаана
Әркнч ямт ирэд
Әмтнэ то авч.
Хар Дааһн гисиг
Хальмгас орчултн гиж.
«Годовик» гиж келхлэ,
Һочхнад, соктудан эндүрэд,
«Городовик» гиж бичж.
«Әби? Орс келнд
Әби нерн уга.
Иван болтха.» — гиж
Инәһэд цаараннь бичж.
«Ааку?» — ямт ухалжаһад:
«Акад нермб... биш,

Ока болтха».— гиж...
Сокту ямтин шилчэр,
Сээхн минн үүрмүдм,
Ода күртл би
Ока Иванович Городовиковар
Олн эмтнд таньгднав...
Хаана цагт, кезэнэ,
Хальмг — күн биш,
Дор гисн ямтин
Дөөгллһнэ учр бээсмн...
Не, ямр кERGЭР
Нааран ирвт? — гиж
Ока Иванович маанриг
Онъган өгч соңсв.
— Учртин тана чинртэ,
Үүлтн тана тоомсрта.
«Сэн мөрн гүүдлдэн,
Сэн залу нутгтан» — гисн
Хуучн гүн ухата
Хальмг үлгүр бээдг,
Таңһчин, олна төритн
Танла хамдан күцнэв.
Эврэнинь чидл арһарн
Эн төрттн дөңнэв», — гиж,
Ока Иванович өрөһэр
Ормасн босж йовв.
Үүлин учриг ухалж
Үүмсн бээдл һарв.

1956 ж.

НОРИЛЬСК

Киитнэс бөгчисн бээдлтэ
Күрисн уулмудар төгэлэтэ,
Теңгрин цецкрт йилһрсн
Тавн давхр гермүдтэ,
Мөсн хээлдго һазрт
Мөңкин цагт босн.
Һурвн сарин харнһу
Герлтэ электричествар диилж,
Задта шуурһ, книт,
Зүркни зөргэр диилж,
Төрскнэ олн балһсдин
Туурсн авъяс авж,
Нартин ар захд
Норильск балһсн дүңгэнэ.

1955 ж.

НАРН ЗАПОЛЯРТ

Үдлэ, февралин эклцд,
Үүрм үүд татад,
«Нарн, нарн!» — гиж
Намаг, үүмж, зэңглв.

Тиигжэтл стол деерк
Телефон өмнм жиңнв,
«Нар хэлэ!» — гиж
Нанд гергм келв.

Колидорар, һазаран нарнур
Күржнэд эмтн шуугв,
Би кергэн үлдэж
Бас адһад һарв.

Уулин оран цаһае
Уласн сарин бээдлтэ,
Үүлд цогарн ширдж
Удсн нарн үзгдв,

Һурви сард, түрүнд,
Гулнтрж манла мендлв,
Болв цуг әмтнә
Байр зүркнд деврв,

Әмтн митингд мет
Альхан амрад ташв...
Миңһн жыл урдк
Мини өвкнршң, нарнд,
Мөргх дурм күрв.

1957 ж.

КИТДИН АЛЬМН ЗАПОЛЯРТ

Альмн нимгн көрсэри
Амтан эрэ бэрнэ.
Өцгрсн хаврин үнрэри
Өрэ дүүргж тарна.
Мини көвүнэ харт,
Маасхлэсн үрнэм байрт,
Кантона садмуд үзгднэ,
Кеерэд хамтхасарн шуугсн
Тер китдин садмуд
Таарад, акчмд, энд,
Кинти мана һазрт
Кееһэр бүчрлсн болна...
Январин сүртэ аюлд
Ядсн дула белглснднь,
Үүрмүдин цевр седклэри
Үнтэ байр өгснднь,
Үгмүдэс сээнинь хээж,
Хол китдин иньгүдтэн
Ханлан би келнэв.
Миһин жилмүдин туршт

Маанриг салһси хаша
Мөңкин цагт нурсиг,
Зүткэн күцлмдн негиг,
Зудта, мөстә һазрта
Көвүнәм сээхн байриг,
Каңкнн альмта модта
Кантона көвүнә инәлһ,
Китд Эрәсә хойр
Кенд чигн өгшгог,
Аһар үнрәрн дүүргн
Альм хэләж иткнөв.

1955 ж. Норильск.

* * *

Сөөнь дуусн шуурһн
Шуукрад һаза уульв,
Цаһан аратин сүүлэр
Цас көлврүлэд көрдв.

Маанриг көдлмшд күргдг
Машид йовдган уурв.
Өвдгцэ цасиг салькн
Өргж үлэхэд хутхв.

Болв хар тасмар
Балһсн заводмудла ниилв.
Норильскихн көдлмштэн татлдад
Ницж йовһар йовв.

Татаснь, зүркэр йовулсн,
Транспортерин бөөдлэр жиснэ...
Бат зүркнэ мотор
Болдас чидлтэ болна.

1955 ж.

* * *

Төмр хаха бульдозрмүд
Тууһад цас хадрна,
Зузан көриг хоңшарарн
Зааглад чидлинь таслна.

Норильскихн машинэ көдлмшэр
Нарнд дөң күргжәнэ.
Хээлжэх цасн жиржннэд
Хаалһ көөһэд гүүжәнэ.

Апрель, 1955 ж. Норильск,

НОРИЛЬСКИН ЗУНЬ

Гурви хонгин зуур
Газр төгэлнд көкрв,
Хөрн дөрви часд
Халун нарн мандлв.

Хавр, зунь, намрин,
Хойр ахр сард
Ноһан, ацг, адусн
Нарна ядсн тольд,

Аһарин дуланнг эдлж
Адһж ясрад өснэ...
Нигт цагин жисән
Нүднд үзгдсн болна.

1955 ж.

НОРИЛЬСК — КРАСНОЯРСК.

Хойр час өрлэ
Халяд самолет нисв,
Мануртсн теңгрэс нари¹
«Менд йов». — гивв.

Цаста уулд ташуһарн
Цаһаж дор үлдв.
Һаңгта зунин Красноярскд
Һазрдж самолет буув.

Өвлэс генткн зунур,
Өврж, долан часд,
Талдан планетд һазрас
Төөрэд суусн болв.

Июль, 1955 ж.

---

¹ Зунин цагла Заполярд нари суухш.

КРЕМЛИН ОРУЖЕЙН ПАЛАТД

Соньн туулин орнд
Сээхн цагин дурнд
Күмнд хув болж
Күңкэн урнь төрж.
Мөңкэн олн жилмүдт
Мана хэлэц байрлулхар,
Нарна шар залиг
Никтрүлж, ниилүлж, шахж
Алт харнад, түүнэс
Ааһ, үлдмүд кеж.
Газрин хол гүүнэс
Гал чолуд татж,
Анхун хаврин сөөлө
Аһарин төвшүнд өөмж
Өндр теңгрт мандлсн
Оддар мет кеерүлгдсн,
Мономахин, күнд, нертэ,
Махла, хатрин хувцн,
Харцнсн нутг цатхк үнтэ
Хаана мөрнэ эмэл,—

Эвтэ харин нилчэр,
Эрдмэрн, эрэлж, керчж,
Эврэннь седклэн орулж,
Күмни урньар кегдсн
Ке хамг юмс,—
Нээхкэр ирсн маанриг
Нарасмдн өмэрэн татна,
Бахтсн ухахим авлж
Байрлулж өөдэн өргнө,
Бас, акад юмб,
Бичгдшго үнтэ кееһэрн
Бийим дарсн болна.
«Туужин эндриг күцсн
Таанр кембт?» — гиж,
Амнд эс күрсн
Ааһ, савмуд, зальтрсн
Шил чолуд нанас,
Шимлдэд сурсн болна.
Мисхлин зуурт деегүрдэд
Мусхлэснь нанд үзгднэ...
Хурц хол ухата
Хэлэцэрн зүрк керчсн
Эстетмүд гемим тэвтхэ.
Эндүһим чиклхэр седхлэрн
Цаас перо хойран
Цааран түлкж тэвэд,
Невскин үлд авад
Намаг тедн тостха...
Халта заполярин киитнд
Хувцна үн медсн,
Гүрмтэ цагин сурһульд
Нуйрин үн медсн,

Түрү дээни һалвд
Төрскнэниһ үн медсн,
Сүртэ цагин аюлд
Сулдхврин үн медсн,
Ухам мииһ цааранһ
(Үгин үнһ үнтэ)
Түмн саймуд биш
Талдан үн өгв.
Өврмжтэ сээхи кееһинһ
Өңгрсн цагин гивв,
Цагин авъясла хамдан
Цугин хэлэц сольгдмн,
Ке, тоомср, үн
Кергтәһәриһ кирцлгдмн гив...
Митрополитин толһа кеерүлсн
Мөсн чолуг би,
Магазинэс одахн авсн
Эн ручкасн дольшгов!
Эңкр, алдр Москваһур
Олн жилмүдин хөөн,
Нээми миңһн дууна
Норильскэс, өдрин бийд,
Нар көөж һисэд
Намаг авч ирсн,
Цаг шахж жирһл утдулсн
Цаһан самолетан би
Цуг багарн энд
Цуглулсн юмсас дольшгов!
Күмни жирһлд акчм немсн
Кеег
Юунас чигн өгшгов!

ГАЗЕТ УМШЖ...

Өрүн болһн би
Өдрэ газетмүд секнэв,
Дөрвдгч халхднь болһаж
Делкэн бээдл хэлэнэв.

Цаасна барин үзгүдэс
Цагин киллһн сонгсгдна,
Оньгта ухана гүүнэс
Өңгрсн жилмүд өндөнэ.

Тиикд, дөчдгчд мет,
Тенгр үүлэр бүркгдв,
Бирднр тиикд мет
Бу — селмэрн хүрүлв.

Атомин ээмшгтэ чидлиг
Эмтн деер өргв,
Үкл иртхэ гиж
Үүмсн капиталистнр мөргв.

Тинкдэс, болв эндр
Талданар цаг сольгдв,
Саймуд, делкэн өрэл,
Социализмин хаалһд орв!

Дээнэ утана агас
Делкэн нүдн секгдв,
Нартиг тер цагас
Нюренбергнн бахнс салһв!

1956 ж. Намр.

АФРИКИН СУВСН

Сөөһин оддас олн
Солңг сээхн совсн,
Элстэ Африкин көдэд
Ээврлж нарнд урһна,
Болв жирһлэн өгснд
Бийән тер үзүлнэ.
Хэлэхлэ,

Совсн африканцрин
Хар нүдншңг герлтнэ.
Бэрхлэ,

Совсн африканцрин
Бульчн мет хатурна.
Шинжлхлэ,

Совсн африканцрин
Шуукрлһн мет гeyүрлһтэ.
Һазһин догшн әмтн
Гүрмтэ долларас дольж
Тер совсиг каратар¹
Тоолж дала һатлулна.
Көвүһән геесн экин

Күнд нульмсн — совсн
Күзүн, маңна, өрчд
Кеерүлмж болж мелмәнә,
Жирһл үнтә совсн
Жидин үзүршңг шатна...
Совсн Африкд уга!
Сөөһин харңһуд герлтсн
Синкшңг нүднд шавшсн,
Каратар эс тоолгдсн,
Күнд Африкин нульмс
Кен чигн авшх!
Муульта нульмсни герләр
Мелмәдгән Африк уурхш!

1957 ж.

---

¹ Карат — совсна то.

* * *

Бичсн дегтрэн умшж
Би уха тунв.
Соньн нүрүздгт, генткн,
Седклэн хэлэсн болв.

1955 ж.

ШАТР

Хаана өмнө көвү
Хойр алхулж нүүлһв.
Угтсн хэрү күлэж
Уха тунж суувв.

Шатр хэврһэс көвүн
Шүтж хэлэхэд сууна.
Наачах эмтнэ эндү
Нүдэрн эн хавлна.

Зуг, шатрч, генткн
Зөргтө хол ухалж,
Мөрнэс берсэн өгэд
«Мад!»— гиж чилэнэ.

Эрдмднь ормаж көвүн
Эс үзсндэн һундна...
Жигтэ шатрин бээдл
Жирһлд бас харһна.

1957 ж.

ХУЦ

Теегин толһад хөөнэс
Тасрад давшж һарсн,
Хойр бат өврэн
Хурцлж шора цацсн,
Хуц би үзэд
Хэврһэс бахтж һээхв.

«Теегт жирһл тэрсн
Тоомсрта эзнэ бив!» — гнж,
Толһаһан өргж нартд
Тер келсн болв...
Хөөч өөрдж, ишкрэд,
Хэрү хуциг көөв.

1957 ж.

ХАМР

Москваһур кергэр йовх
Мана шуугата вагонур,
Төгрг чирэтэ көвүн
Ташкентэс орж ирв.

Мендлчкэд, галстган чиклчкэд,
Махлаһан болһаж өлгчкэд,
Нүрүздг хавтхасн һарһад
Нүдэн тэвлго шилтв.

Ормалдсн маанрур эргэд
Оньгта бээдлтөһөр келв:
«Москваһн көркхрүлдг эмчд
Маһндур күрхв» — гив,
«Хэлэти, эмтнэс ичнэв.
Хамрм,.. хамрм морхһр...
Ода, хамран чиклж,
Оңдан дүрс авхв,
Талданар намур күүкд
Тоомсрлж хэлэх» — гив.

Хэрү өглго мадн
Хаалһин зооган цаараннь,
Дотран цуһар инэлдж,
Домино халучрхж наадвдн.
«Көркхнэ эмч хамринь
Көркхрүлх чигн биз...
Төгэлңгдк эмтэр, болв,
Толһаһан чиклго, хамрарн,
Тоомсрлулгдхнь... хэ!» — гиж санвдн.

1956 ж.

ШОРҮЛЖНА НУТГИН ТАРЛЫН

(Б а с н я)

Көдлмшин хөөн залу
Кеер кевтэд амрв.
Тавгиннь өөр шорһлжна
Төрсн нутг бээж.

Манулчнь залуг үзэд
Мөлкэд нүкнүрн орна.
«Хортн өөрмдн!» — гиж
Хаандан үүмж келнэ.

Шорһлжна хан хург
Шулуһар хураж дуудна.
«Дурта нутгимдн хортн
Дээлхэр өөрдв!» — гинэ,

Нертэ дээч шорһлжн
Нудрман өргж хээкрнэ:
«Төрснүрм дэврсн кенигчн
Токарчкнав!» — гиж халучрхна.

Керсүд тоолгддг ахлгч
Көгшн шорһлжн болһаж:
«Күләжәтн. Дән зеткртә.
Күүнә уха медтн.

Хортн эс хортинь
Хэләж йилһтн» — гинә.
Болв олн дээнд
Белдхәр шуугж шиндв.

Түрүн шорһлжна церг,
Туурхар, залуһур өөрдв.
Тарад, даралдад, дээчнр
Тавгар деегшән давшв.

Эркәднь күрсн негнь
«Эклтн!» — гиж дайль.
Зурһан шорһлжн дегц
Зууньрад көлиг хазв.

Залу өсрж босад
Зуусн шорһлжд билжлв.
Шорад, тавгиннь өөр,
Шорһлжна нутг үзв.

Өндәж, залу, уурлад
Өскәһәрн шорһлжна шивә
Ормдан эргәд тараһад,
Өкәж зулсинь билжлв.

Делкән бээдл хэләхинь
Дээшрхсн шорһлжн олн,
Өскән чидл маднд
Оньдин теднд белн.

ТАКАН АЖРҮС

(Б а с н я)

Күндтә такан ажрһ
Көгшрәд одсиг үзәд,
Баахн такан ажрһ
Бәрлдәнд бийән белднә.

Дундин такан ажрһнь
Дун уга. Такчг.
Хәврһәс, болх бәрлдә,
Хәлэхәр шинжлж күләнә.

Нег дакж һаза
Намрар идшлж йовад:
— Кедү така чи
Көгшн андн меклвч?
Жирһлдән кедү эндү
Жилмүдин туршт һарһвч? — гиж

Баахн такан ажрһ
Буурлур өөрдж дэврв,

Наадкснь ки тасрж
Ноолда бахтад хэлэв.

Зала залаһан чоңкад
Зууньрад цусан асхлдв.
Күнд цогцарн баахниг
Көгшэ живрэрн дарв.

Дун угаһар хэлэжэсн
Дундин такан ажрһ:
— Нилх, ухан уга,
Нуста, тоолвр уга,

Чидл уга чн
Чиклхэр көгшэг седжэнч?
Цоктн! Цоктн!» — гиж
Цеңнж хэврһэс хээкрв...

Цагнь ирхлэ эн
Цеврлж бийэн: «Көгшниг
Анднинь меднэв, герчв!
Алхмн!» — гиж хээкрх...

Диилсн талагшан татдг
Дундин такан ажрһс,
Хая, эмтн заагт,
Холас би үзнэв.

1957 ж.

ХАЛВЦГ ШОВУН БОЛН МЕКЛӨ (Б а с н я)

Халвцг шовун өрүһәр
Хаврин сээг буульв.
Геглэсн сээхн дууһарн
Назрин кеег дуулв.

«Ацас ацур өсрэд
Өмтэхн аһар киилнэв.
Теңгрин цегэхн өндрт
Таарч нарнла үүрлнэв.

Цецг болһна бүчриннь
Цевртнь байрлнав!» — гиж,
Боодгин көвөн моднас
Бахтж халвцг дуулв.

Бальчгас, сонгсжасн, меклә
«Буру келжэнә!» — гив.
«Ятхин дууһар мактгдх
Йосн жирһл энд!» — гиж,

Бүлтэсн нүдтә меклә
Бальчг талагшан заав.

1957 ж.

* * *

Ухатан йирин келснь
Уданд экнд хадгдна.
Седклнь чамд медгдж
Сурһмж жирһлд болна.

Монхгин ухатаһар келснь
Медгдж толһад орхш.
Түүг чидлэр болвчн
Түрүц тодлж болхш.

1950 ж.

* * *

Аркадий Райкин сцен дээр
Акчмд бээдлэн сольна...
Эмтн заагт иим эрдмтэнь
Артистнр ханцхн болтха!

1956 ж.

* * *

Демокрит, Платона нерэр
Деегүрдж бичэ карагл.
Философий — бийэн кеерүлх
Хувцн бишиг мед!

1956 ж.

* * *

Толһа деерк махлань
Тавн зун арслңга.
Хурсх захта пальтонь
Хойр миңһн арслңга...
Базрин сээнд зуг
Бийнь нег деншгэ.

1956 ж.

АХР ШҮЛГҮД

* * *

Ке шухмр алтн — элснэс гидг,
Күңкән гүн ухан — әмтнэс гидг.

* * *

Усн немвэс — хол өснэ.
Үзсн немвэс — ухан өснэ.

* * *

Төмр давтлһнас батрдмн,
Түрүд күн батрдмн.

* * *

Теңгрин чилгрт тег байсна.
Таңһчин амулңгд зүркн байсна.

* * *

Күүг келсәрнь биш,
Кеснэ ашарнь тоодмн.

* * *

Дегтр умшснь
Делкә үздг.

* * *

Уул ората, усн көвэтэ,
Ухан зах уга.

* * *

Ухата ахлачта колхозд —
Угата уга.

* * *

Теңгст захсн хүвэн олна,
Теегт хальмг хүвэн олна.

* * *

Теңгрин ора одд сээхрүлнэ
Теегин көрс эмтн сээхрүлнэ.

* * *

Эмтнд сэ кеснэ байрла
Эдлцхнь жирһлд уга.

* * *

Күмнэ сэ хээснь
Коммунист болдмн.

* * *

Нарн угаһар хавр уга,
Ни угаһар колхоз уга.

* * *

Эвго болхла эмчэс бичэ ну,
Эндү һарһсн болхла эмтнэс бичэ ну.

* * *

Урһцин сээг намр үзүлдмн,
Ухата үгиг цаг үзүлдмн.

* * *

Ни колхоз зөөрэрн туурна,
Ни угань цүүгәһәр буурна.

* * *

Теегт худг уга,
Тергнд төгә уга — әдл.

* * *

Сөөһин харңһуд бичә зов — өр цәәх.
Седклин харңһуһан бичә ну — секгдх!

* * *

Хар һазрас тәрән урһна,
Хар сананас — хов урһна.

* * *

Медрлтәг — оһн тоона.
Монхг — бийән тоона.

* * *

Келәри чирә долаж,
Көләри зүрк ишкдгәс — моом метәс зул.

* * *

Эврәннь чигчәһәс
Экиннь толһа дольһин
Элглснд бичә итк!

* * *

Өндгн угаһар шовун уга,
Өслт угаһар жирһл уга.

* * *

Цааснд бичгдснәс
Цатхлңг большгоч.

* * *

Гесн цатхлңгиг хүвд тоолхла —
Һаха хүвтэд тоолтн, оньдин цатхлңг.
Хувцн күцциг хүвд тоолхла —
Хүвтэд ноха тоолтн — оньдин девлтэ.

* * *

Бийиннь тускар сэ икэр келсиг
Болһаж соңс — худл болвзго.

* * *

Хашң мөриг шавдснд нүл уга,
Ховч күүг нудрснд нүл уга.

* * *

Мергн нүдтэнь — нег хана,
Мергн ухатань — нег келнэ.

* * *

Генн күн һазр деер
Һанцхн бийән үзнэ.

* * *

Утхин хурц ирт,
Ухана хурц кергт.

* * *

Бийин нилч көлд,
Билгин нилч уханд.

* * *

Уурта цагларт теңгс хаая шуугна,
Уулин бичкхн һол оньдин шуугна.

* * *

Байрта инэд — нээрин сүүрт,
Болһамжта оньг — үгин сүүрт.

* * *

Ааһ цэ амнд күргит,
Эмтэхи үг седклд күргит.

* * *

Зөөр мөңгнд биш,
Зүркни седклд ол.

* * *

Ховдгин дурн хандмн биш,
Хооман му чилдмн биш.

* * *

Уулиг уңнаж большго,
Олиг дарж большго.

* * *

«Төрскн!» — гиж хург болһнас хээкрснэс
Теегт нег мод урһасн олзта.

* * *

Келэри теңгр һатлад нисвчн
Көлэри совхозин теегт күрхш.

* * *

Советин йосиг амарн биш
Сээхн көдлмшин ашарн туурул.

* * *

Нарна толь нарт дулална.
Сээхн үр седкл дулална.

* * *

Үнэн лавта иткск болхла — харал чигн ав.
Үндэн акчмд маһдлск болхла — мөрэ бичэ ав.

* * *

Үг чидлэн үннэс авна,
Омган залу олнас авна.

* * *

Эмтнд му эс келэв гиж
Ачлдхар бичэ сед.

* * *

Мис ичрэн элсэр дарна.
Моңхг ичрэн ховар дарна.

* * *

Көркхн чирэтэнь — нүднд таалмжта,
Керсү ухатань — жирһлд таалмжта.

* * *

Хар уснас тосн бүлвчн һаршго,
Хоосн толһаһас селвг сурвчн һаршго.

* * *

Теермин живр салькн татна,
Туужин йовдл эмтн татна.

* * *

Үол уснд дурта,
Һазр көдлмшт дурта.

* * *

Теңгс салькарн жилк сөрнө,
Түрүһәр жирһл залуг сөрнө.

* * *

Төрскндэн өгсн жирһл
Туужд мөңк эмд.

* * *

Олн келн эмтнэ төвкнүн —
Орчлнгнн хув гидг.

* * *

Үлүһәр чамаг мактсиг биш
Үн нуулго келсиг то.

* * *

Келхәси өмн тоол,
Келснәннь хөөн күцә.

* * *

Күцл уга жирһл
Күлг уга тергн мет.

* * *

Ке үг — акчмд,
Керсү үг — мөнкд.

* * *

Седсн күцл үгцхлә ирнә.
Седсн күцл үгцхлә ирнә.

* * *

Маркс, Ленинә сурһмж
Мана эндрин жирһлд үз.

* * *

Геснә заксиг — генн сонгсна,
Толһан заксиг — тоолвртань сонгсна.

* * *

Орс келн
Орчлнг көтлнә.

* * *

Эмт мартсн хардврч
Ацас тасрсн хамтхасн мет.

* * *

Хаврин ноһан нарни нилчэр өснэ,
Хальмг Таңһч Ленинэ нилчэр өснэ.

* * *

Һанцхн седклэрн
Гер бэршгоч.

* * *

Ормдан зурми һоорад зогсхларн
Орчлнғ цугтнь үзсн болна.

* * *

Оли күүнэ селвгэс
Онцлж негинь соңс.

* * *

Ичрэн геесиг
Иткж большго.

* * *

Сээхлэн зүрки эрк,
Седклин күцл берк.

* * *

Күндиг өргэд сөр,
Күүг иткэд сөр.

* * *

Нег му күүнлэ
Наадксиг бичэ дүнцүл.

* * *

Олна дууна айсиг
Онцар бичэ тат.

* * *

Унғас модн урһна,
Учрас йовдл урһна.

* * *

Маңһдуриг эс сансн —
Моңхгин темдг.

* * *

Гилвс гисиг герлд бичэ тоол,
Генткн хөврсиг уданд бичэ тоол.

* * *

Олна хүв хээсн
Өнчн болдго.

* * *

Алтн цаһан седклэн эмтнд өг,
Алдр залун зөргэн Төрскндэн өг.

* * *

Давсна үлүнэ цээд му
Дөөгллһнэ һашунь үүрллһнд му.

* * *

Хар һазр тэрэнд дурта,
Хальмгин тег хөөнд дурта.

* * *

Залхуһиг бичэ дөнн,
Зуһуд бичэ итк.

* * *

Усн угад нахуль бичэ хай,
Ухан угад үг бичэ кел.

* * *

Худл кергтэ цагларнчи
Хар өңгэн гееш.

* * *

Урн күүнэ һар
Уханла үүрлнэ.

* * *

Нарн угаһар хавр уга,
Ни угаһар колхоз уга.

* * *

Шулуниг гүүһэд дасдмн,
Сурһулиг сууһад дасдмн.

* * *

Келэрн гүжрмг биш,
Көдлмштэн гүжрмг бол.

* * *

Цугиг медчкск бэдл
Цецнэ темдг биш.

* * *

Залху өвчн биш,
Зуһу тоомср биш.

* * *

Эндрин түрүһэс сүрдхлэ
Маңһурин байр үзшгоч.

* * *

Дээни һалв шуугсн кемд — зулдг,
Дниллһни байр шуугсн кемд — ирдг
Нээжэс хол йов.

* * *

Күцэ эс буслсн хот — элкнд му,
Күцэ эс ухалсн үг — седклд му.

* * *

Иткмж угаһар
Иньг уга.

* * *

Заран хатханчг
Зара хатхһш.

* * *

Кеег үзж чад
Керсүг медж чад.

* * *

Билгиг булга дүңцүлхлэ —
Булгин экнь — медрл.

* * *

Нүдн харңһу — нарт седклэрн үзнэ,
Седкл харңһуд — нарн харар үзгднэ.

* * *

Жилк салькна аюһар жиснэ,
Жирһл ухана аюһар жиснэ.

* * *

Тэрэн шимэн һазрас авна,
Төрски чидлэн маанрас авна.

* * *

Цогцин өслт — цагта,
Ухана өслт — оньдин.

* * *

Ухана хурц
Үгин ахрд дурта.

**ДЭЭНЭ ЦАГТ
БИЧГДСН ШҮЛГҮД**

НАҢ ДИИЛСН КҮҮКНД

Дууна дуунаг дахулад
Давж чиллго татлдла.
Хар көлснэ давсн
Хагсж киилгт цаһала.

Элстә Гобин көдә
Энгдән делгрж шарлла,
Моһан зо хаалһ
Маднас өмәрән зулла.

Халун салькн шилвкж
Хэврһәс, өмнәс нисж,
Халх, цогц долала
Хол хагсаж зовала.

Чидлтә көвүдин бийнь
Чинә алдж кинслә,
«Ус, ус!» — гиж
Ухан уга түңгшлә.

Баахн санитарк чii
Болнаж теднүр өкөлөч,
«Хэлэлти, үүрмүд, удлго
Худгт күрхвдн!» — гиж

Хэлэцэрн саатулж келлэч.
Флягдан үлдсн балһан
Теднд хармнлго өгөд
Такчгар дөңгөн күрглэч.

Ду һарлго мадн
Дусалар флягмудан шавхлавдн,
«Күүкн автн!» — гиж
Командирэн чамур төвлөвдн.

«Бийдэн биш», — гиж
Байрлж ханад келлэч.
Энд, Гобин көдөд,
Эгч болж үзгдлэч.

Күндд уйддго сээһэрн
Көвүдин зүрк авллач,
Һанц эврәннь бээдлэрн
Гобин һаң дириллэч,

1941 ж. МНР.

ЖАҢҢР, ХОҢҢР АЛЬДВТ?

Тааһад, һазрин зураг,
Такчг зогсад хэлэнэв.
Нульмсан бэрж зовад
Немшмүдин дэврлһ ухалнав.

Зураһар нүүсн татасн
Зүркәрм дэврсн болв.
Татасн зүн үзгүр
Таңһчарм орад ирв...

Жиңнсн зовлңгасн хольжхар
Жора кеерән тохв.
Уудьвран тарахар би
У теегүр довтлв.

Тег. Кедү дакж
Такчгарн ухаһим авллач,
Зах уга ууһарн
Зүркнәм чивһц көндэләч!

Сөөһин анхунд кедү
Соньн тууж келлэч,
Дүүвр баатрмуд асрсн
Делңг — толһасурн дуудлач!

Сүртэ һалвта кемлэ
Селвгэн, тег, өгич!
Түрү, зовлңгта цагла
Түшлт нанд болич!

Хэлэхинь, Моңһлин көдө
Хальмгин мануртсн теегшңг,
Мелмэсн керүлсн һолнь
Манцшңг көвөһэн цокна.

Салькн, цаһан бетк,
Самлж эрэд көндөнө.
Болв минн зүркн
Бульглж өрчэсм алдрна.

Төрскн, һарлцсн хальмг
Таңһчурм алдрж ниснө.
Төркән сансн бершңг
Түңгшж экрэд уульна.

Таалмжта эк болсн
Таңһч минн яһвч?
Түрү зеткртэ кемлэ
Такчг болад одвч?

Зан күнд чолун
Зүрким дарсн болна.

Энкр олн үүрмүдим,
Элстин шуукрлһн сонгсгдна...

Намаг Таңһчурм күргж
Нисич, кеерм, довтлич!
Ухана хурднас шулуһар
Уралан, арнэлм, зүткич!

Толһад тунсн уудьвр
Теегэр цальград тар!
Хооран бийәсм, уудьвр,
Холагшан нисәд һар!

Ядсн, хәләсн Төрскндән
Яһж тусан күргхв?
Жаңһр, Хоңһр альдвт?
Жид, балтан өгит!

Аюлта дээни бәрлдәнд
Әәмшг угаһар орнав.
Һәәлгдсн догшн хортнас
Һазр усан сулдхнав!..

...Арнэл сурсарм ниснә
Ардм салькн делснә,
Дусалар нульмсн цальгрна...
Дотрм зовлңг төөнрнә.

1942 ж. Зунь. МНР

ТӨРСКЭН СУЛДХИЙ!

Жиндин ирэр салькн
Жиннж уйдад дуулна,
Шуурха үүлд заагас
Шарлсн сар шаһана...

Салькна дууна үгмүд
Сонр чикндм хадгдв.
Сээнэр тодлсан би
Стихмүдин даранд тэвв...

Сонгсжэнч, дээч үүрм,
Сөөһин такчгт, чишклһ?
Харңһу цоолад ниссн
Хээкрлһнэ өвткүртэ яхлһ?

Барун үзгин бирднр
Баахн үүрмүдичн тасчжана,
Дуртачн неричн келж,
Дээч, чамаг дууджана!

Үзжэнч, намрин теңгрт
Үүлд баглрж хуржахиг,

Хорһлжн дусалар деерэс
Хурин усн дусахиг?

Сонгсжанч, яһж салькн
Саналдад ярад дуулжахиг,
Көгшн буурл теегчн
Күндэр яһж түңгшжэхиг?

Намрин хурин дусал биш
Нульмсн деерэсчн унжана,
Эңкр чини көгшн экинчн
Эрлһн чамур холас күрчэнэ.

Шуукрен салькна дуулһ биш
Шукшн иньгүдиннь уульһ сонгсжанач,
Намрин салькна шуукрлһ биш
Нилх үрдиннь өңгрлһ сонгсжанач!

Буурл сээхн теегчн,
Баатр, чамаг дууджана,
Көрсн дорнь булгдсн,
Көөркс, үүрмүдчн, хурж,

Өнр дээч, чамаг ода
Өшэ көөтхэ гижэнэ,
Сөөһин салькнла тигэд
Саналдад теегчн түңгшжэнэ!

Сонгс, орчлңгин түңгшллһ!
Суман төвэр тэвий!
Дээч, эңкр Төрскэн,
Дурта Төрскэн сулдхий!

Ноябрь, 1941 ж.

ЭЭЖ КӨГШН ТЕЕГТЭН

Жирһлд, дегтрмүд заагас, күңкэ дегтр харһна,
Жирисн күнд бариннь үгмүдэр мана, зүрк авлна.
Сөннь дуусн тууг манд унтл уга умшнавдн.
Соньн ухана хурциг мартшгоһар дотран тодлнавдн.
Эс медснь тер дегтрин халхс айстан секж
Эцгин шүлг хэлэжэхшнцг адһж нүдэрн гүүнэ.
«Таасгдву?» — гиж сурхла, медсэр толһаһан гекж,
Төрүц эс медсэн «Таасгдв, эвртэ!» — гиж нууна.
Тег, тег! Бийичн медж зүркэри дурлснд чи
Туужин цөн дегтрмүд мет сээхн нуувчинэн үзүлнэч,
Баһ наста көвүнд хөвлтэ жирһлин хаалһ заасн
Буурл үстэ сүртэ көгшэ мет цецн чи тоомсртач.
Жирһл мет чи олн талдан сольгдсн чирэтэч,
Жилмүд мет жилвтэ өмнк болн хөөтктэч.
Чини налаж көкрсн зах уга аһуд би
Чеховин, Горькин алтн үгмүдэс дурлсн угав.
Бас эңгин эмтнд медрлтэ болж үзгдхэр
Буульмж чамд келсн улсла эдлсн угав.
Экиннь шар уургта хамднь би чини аһар кииллэв,
Эңкр чамаһан би түрүн зүвкэн өргж харвлав...

Күнд дээни аюлта кем эндр туужд ирв.
Көгшн ээж чамурм һээлгдсн хортн өөрдв,
Кемр хальмгин туурсн нер эәһэд һутахлам,
Кемр Жаңһр, Хоңһрин нер хэрү цухрж бузрдхлам,
Цусим мини, теегм, хараж өөрт хөврүлич,
Цогцм мини, теегм, жихшж бичэ бийдэн авич!

1942 ж.

САЛДС КҮҮКНД

Чамшңг күүкдэс Зоя Космодемьянская төрдг кевтэ,
Чидлтэ Жанна Д'Арк бас чамшңгас хардг кевтэ,
Нарнас шарлсн дээни гимнастертэ чи энд,
Нанд, уга, салдс биш — минн дуучин нүднд,
Торһарн сальк һарһад одншңг торлэж ээрсн
Театрин сээхлэхэс эсго көрхн болж медгднэч,
Келгдшго янзта цогцарн, эрк чирэхэрн биш,
Күмни сээхн бэрцэрн, седклиннь кееһэрн авлж,
Күүкн, минн халун зүрк чи лавлж эзлнэч!
Келхм биш, һазра ямр чигн ке намчлсн цецгс
Күмни сээхнэ цецглэ кезэд чигн эдлчхн уга,
Жилмүдин күндд таасгдснла эдл иньг бас
Жирһлин төвкнүнд, сән кемд, уга, олдхн уга!
...Падрсн үгэр чамаг орчлңгд туурулад дуулх
Пушкнн яһад эс болж би түүнэ билг эс төрсмб,
Мөнкин ирх цагин зуза шүлгүдэрн буулх
Маяковский болж би яһад эс, яһад эс, төрсмб!
Кемр Шекспирин билг нанд заяч өгсн болхла
Күмни туужд чамаг, эврәннь цаган дуулх билэв.
Байрона хурц уха жирһл нанд өгсн болхла

Би чамшңг, төрскән харссн, сайнриг дуулх биләв.
Болв... уг а, мана цаг, олн таанриг дуулхин кергт,
Бас теднәсчн онц негнәһнь билг лавта күршго,
Күмнд бәәсн, ирх күңкәнә билгүд эс ниилүлхлә
Күнд болн алдр мана цаг, уга, дуулж болшго!

1942 ж.

ӨЛГЭТЭ КӨВҮНД

Кедмнэ моднд хаза
Көлстэ мөрм уята.
Ирмгин ца одачн
Ик бэрлдэн болат.

Долан хонгт мадн
Дээни халунд орлицвдн.
Зөвэр дарамдн цөөрв.
Зөргтэ салдсмуд муурв.

Одахн немшмүдэс сулдсн
Өөрхн селэнүр закаһар,
Эскадронарн, нег хонгт,
Эндр амрхар орвдн.

Садмудар бийән кеерүлсн
Селәнэ дунд зогсвдн.
Һурвад дөрвэдэр тарж
Гермүдэр мадн салвдн...

Өлгэд бичкхн көвү
Өкэрлж би таалнав.
Сарсасн хариннь хурхдт
Сумд бэрүлж саатулнав.

Шарнху жөөлн үснь
Сумни зесин бээдлтэ.
Мелмэсн алг нүднь
Махлан цеңкрин өңгтэ.

Никельтэ гилвксн браунинг
Нарнд гилвкүлж бэрүлнэв.
Немшин цэкүр шатаж
Наадад көвүг инэлһнэв.

Эцк уга бичкн
Эрклж нанд маасхлзна.
Таньсн мет халхасм
Татад толһаһан наана.

Нанас «бултж», тингжэһэд,
Нүдэн анһад секнэ.
Бас, мөндлж, йостаһар,
Барун һаран өгнэ...

Генткн, наачатлм, зүркндм
Гейүрлһн урсж төрв.
Үрн уган һундл
Өрчдм көвүн көндэв...

Дэн, дэн! Көдү
Дүүвр мана насна

Жигтэ байр, хүвтэ
Жилмүдм нанас булавч!

Үзгдх, күлэсн, кедү
Үнтэ сээг көөвч!
Өсх кедү жирһл
Өдринь күцэлго чилэвч!..

Өлгэд бичкхн көвү
Өкэрлж би саатулнав.
Эврэнэн мет би
Эмэж энүг үмснэв.

Цеңкр нүдтэ көвүнэ
Цуснь минн биш.
Болв түүнэ төлэ
Бэрлдэнд асрх цусм,

Бичкхн энүнэ суцар
Бульглж гүүхинь саннав,
Минн эс жирһсиг
Маңһдур эн күцэхиг,

Такчг сууһад, уха
Тунж би саннав.
Тегэд эврэнэн мет
Таалж көвүг үмснэв...

Экнь цаг олзлж
Эврэннь көдлмшэн кенэ.
Өдрин дуусн һаза
Өвлд хотан белднэ...

Өсич, көвүн, эцкирэсн
Онгдан жирһл үзич.
Маанрин, таднд өгсн,
Мөцк хувән эдлич.

Мана сумншңг үнн
Мерги, көвүн, болич,
Жидин болдшңг бат
Жирһлдән һо болич!..

Кедмнә моднд һаза
Көлстә мөрм уята.
Ирмгин ца одачн
Ик бәрлдән болатә.

Ноябрь, 1943 ж.

ЭРЭСЭ БОЛЖ ҮЗГДЛЭ

Санжин Николайд

Тедүхнд маниг бэржэх
Толһа авх заката,
Кукурузин шарлжта теегэс
Көвүдэн уралан дуудлав,
Сарпаһас хол бишд
Сумн оошкдм тусла.

Серд гисн салькнла
Серл акчмд орла.
Жиржннэд хоожжах цуснла
Жирһл тасрх гинһэд,
Халун эврәннь цусан
Хэрү һарарн түлклэв.

Төгэлңгд зингэд нисжэх
Тошхр көк батхнс
Үрглго шавдм суула...
Үкл өөрдснь медгдлэ...
Һазр теңгр ниилж

Ғалд хөврсн болла...
Амндм киитн усн
Альдас дуссн болхв?
Келәрн унд алдлго
Күцднь авхар долалав...
Нүдән секәд хәләхинь
Нигт шарльжнд, өөрм,

Гүрәтә күнд тевгән
Гижгтән цуглулж баглсн,
Өңгтә цөңкр нүдтә
Орс күүкн үзгдлә...
Алтн делкә харссн
Әрәсә болж үзгдлә.

АЛТН УКРАИНА, СОҶСИ

Салькн теегэр наадад
Сүртэ дууһан дуулна.
Дараһарн бүркэтэ товмуд
Дун уга зогсна.

Уурта салькни шууганд
Үлднн харлсн нүүлдэнд,
Минн нөр уга
Муурсн манулчин нүднд,

Цегэхн Днеприн усн
Цальгрж көвөһән цокна.
Цеңкр сөөһин одд
Цогмуд мет гилвкнә.

Богуна чирә, генткн,
Бас Котовскин дээчнр,
Щорсин харцхста мөрдән
Шпордад ниисснь үзгднө...

Ухарлыг Шевченкин төрскн
Украина зүрхндм таалмжта...
Болв... Дэн... Украина, Украина!
— Батарея огоны! Нистн, нистн!

Уралин заводмудт өссн болд
Уурин сээхн үрд, нистн!
Нарт дажрхар седсн теднэ
Немшмүдин толһад олари унтн,

Делкәһәр мухла кехәр седсн
Деегүр ухаһинь зүрктәнъ бултн!
Байрин түрүн зэңгс болж
Болд үрд, нистн, нистн!

Мана ард үлдсн ээжнрт
Мендин түрүн үгмүд келтн!
Киевин нурсн чолуд босхк
Күдр Днепрогэсиг дакнас тосхк

Түрүн көдлмшчнр болж нистн!
Таалмжта мана дурн Украинд
Төрскнэс Дииллһни зэңг күргтн!
Товмуд, дегцэр хатн, хатн!

1943 ж.

ДЭЭНЭ ХАВРАР

Газрин цаһан көнжлиг
Һарарн хавр өргв.
Көрсн жөөлн кевс
Көвүд күүкдт белглв.
Орчлңгин альвн үрд
Ора деерм жиргнэ.
Жирһлин, хувин тускар
Жиңсн дууһан дуулна.
Төр уга. Альвлтха
Тедн нисдг шовудлм.
Дээнэ күндиг орчлңгин
Долдңгуд ээмэрн түшхшлм.
Теднэ уханд манашңг
Төрсн эндрт угалм,
Манашңг алдр ноолдан
Мөңкд теднд угалм!
Шовуд эврәһәрн жирһл
Шуугж теңгрт дуултха.
Намчлсн цецгс шавшж
Нартин хавр кеерүлтхә.

Ман хойр нег
Мөслж өмэрэн зүткий,
Бууһан чаңһар атхж
Бэрлдэнд зөргтәһэр орий!
Шавшсн цецгин сээхнд
Шовудин ду сонгсж,
Холас ирсн хортиг
Хорай, иньг, тарай!
Сулдхврта төрскнтә күүнд
Сээхн хавр ирдмн,
Шовуд, цецгс түүнд
Шуугж, шавшж дуулдмн!

* * *

Негт хавр мет чи сээхнч...
Нарна толь элвгэр асхж,
Нигт ноһана жөөлнэр мадниг
«Наар!»—гигж хавр дуудна,
Эрэ үлэсн салькна келэр,
Аһарт каңкнсн цецгин үнрэр,
Баһ насна седкл көндөж,
Байр күлэлһж, хавр дуудна!
Тиигжэтл, өмнэс, товмуд, пулемет
Тусхан хээж төмрэр цахна,
Самолетмүд деерэс, мадниг төвлж,
Сажад бомбс багар хайна...
Кен медхв, бичн, маһд уга,
Книсэд, генткн, унад одхв,
Һазр дор эс болхла
Госпиталин такчгт түңшж кевтхв...
Болв хавр урдкарн һаза
Байр белглж герлэрн кеерх,
Бүчрлсн цецгс «Зогс!»—гигж
Баһчудт закад шоглж ээрх...

Негт хавр мет чи сээхнч...
Насн баһин иньг, сурсв,
Хүв цуһарад йилһлго түгэсн
Хаврла эдл бичэ болич,
Һанцхн чамаһан санад өмэрэн
Һалвта бэрлдэнд уралж орсн,
Мини гейүрсн онц зүркнд
Мөңк иткмж седклэрн олиц,
Хаврин биш, седклин сээхнэрн,
Хэлэсн иньгм, көркхн болич!

Апрель, 1943 ж.

ДИИЛЪНИ ТӨЛЭ...

Догшн дээни һалв давх,
Дэknэс жирһл ирх.
Бор өрмг шинель үмссн
Баатрмуд гермүдэрн тарх,
Балһсд, селэдэр күүкд оларн
Байрлж тедниг тосх.
Үзгэд уга герлтэ нарн
Үзмжтэ делкэ кеерүлх,
Байр, Хүв, Жирһл, ниилж
Баһчудин зүрк дүүргх!
Товин дуунд батрсн баатрмуд
Талдан жирһлин эмтэ медх,
Төмрт хөврсн теднэ зүрксинь
Таалмжта дурна чидл эвдх.
Таңһч диилһни алдр нээртэн
Туурсн баатрмудан дуудх,
Кезэнэ мет, теднэ өмн
Күүкд сөңгэн зогсж дуулх.
Эмд үксн уга цуһар
Алдр нээрт ирцхэх,

Цусарн харсн Төрсни төлө
Цевр сөңгэн өргцхэх!..
...Төр ядсн цагиг өөрдүлж,
Товмуд сонгстн: «Батарея, огонь!»

1944 ж.

* * *

Ухарлыг бээдлтөхөр өцклдүр
Уцц амндан зууж,
Халас киилгтэн тэвжэхэд
Холур генткн шилтж:
«Дэн чилсн байрта
Дииллһни алдр өдр
Кен үзхв?»— гиж
Келэд күндэр саналдсн,
Йиснзун хөрн дөрвдгч
Йилһрсн полкин комсорг,
Гаврин Вася эндр
Һундлта кевэр үкв.
Саглхан мартад өндөхлөнъ
Сумн толһаднь тусв...
Төрскн уга болхла
Төрүц дээлдшго билэв.

1944 ж.

ЛЕЛЯН ДУРН

Шапиро Леляд

Батальона баһчуд цуһар
Байрта Леляд дурлв.
Хэлэц, келсн үгинь
Хавлж цуһар тосв.
Болв Леля кенигчн
Баһчудас төрүц йилһхш,
Эгч дү метэр
Эн күүнддгэн уурхш.
Кесг бэрлдэнд зөргэрн
Күүчэд немшмүдиг туурсн
Капитан Дроздин бийнь
Күүкнэ седкл авлхш.
Командирин тоомсрас цааран,
Көөрк, седвчн, давхш.
«Төмр зүрктэ» гиж
Такчгар баһчуд күүнднэ.
Күүкнэ ухаһинь медхэр
Көвүд айстан зовна...
Болв нег дакж

Бэрлдэн сүртэхэр эклв.
Лелян седкл эндр
Лавта цуһар медв.
Немшмүдин товин халһн.
Негт онтһу цоклһн.
Дарунь фашистһр босв,
Дегц дараһарн өсв.
Кинод маанрин үзсн
Капелин салдсмуд мет,
Кевэрн нег зүсн,
Кеңкрг күржннүлж цокад,
Окопмудурмди немшмүд шудтан
Оларн дэврж өөрдв.
Капитан Дрозд дээчнртэн
Күлэтн, гиж закв.
Зун алдд өөрдхләнһ
Заңһад капитан хав,
Төвлж цуг батальон
Такчгар немшмүдиг уңһав.
Автомат, пулемет, минмүд
Адрсн хортиг күүчв,
Һалзурсн немшмүд оларн
Гүүһад маднур өөрдв.
Шавтсн салдсиг капитан
Сольад пулемет авв.
Тачкнулад, үүмсн немшмүдиг
Тараһад мергэр хадв,
Болв өрчдэн сумта
Бийнь гедргән унв...
Генткн Леля өөрәснь
Һартан пулемет шүүрэд
Һал өмнән цацв,

«Гитлерэн наарай өгтн!
Нээнр!»— гиж хээкрэд,
Окоп деегшэн мөлкв,
Ормасн салдсмуд босж
«Ура!»— гиж шуугж
Уралан цуһар дэврв...
Нурһан үзүлж хэрү
Немшмүд зулхар седв,
Болв негн күртлнь
Батальон тедниг алв...
Үксн Дроздин толһа
Үмсж Леля теврв,
«Сээхн мини иньгм,
Седклим герлтэ күцлм,
Таалмжта иньгм!»— гинһэд
Түңгшэд гейүрж уульв.
Батальон нүдэн арчад
Барун үзгүр хэлэв,
Берлинд өшөһөн авхар
Баахн Леля андһарлв...

1943 ж.

---

¹ «Чапаев» гидг кинод психическ атак кенэ.

СӨ, ОКОПД

Чингтэ цасн өмнэс
Чирэ шүрүтэхэр цокна,
Хаврин хар салькн
Хувц сиичж үлэнэ.
Көлин орацн норад
Киитэр цогц чичрүлнэ.
Мөсн мет бууг
Менрсн нар атхна.
Төрскэн харссн салдсмуд
Теegt окопд кевтнэ.
Цаста, уста нүкнэс
Цуһар холур шилтнэ.
Хая-хая холас
Хасн халта сумн
Сөөһин теңгрт цогар
Саадгшңг татас кенэ.
Хэврһдм кевтсн салдсмуд
Хоорндан арһул күүндж,
Холас бичгт ирсн
Холвата зэңг хувацна.

«Үкрмдн хоцрж»,— гиж
Үүртэн, наста салдс,
Төвшүнэр болнаж келэд
Такчгрж холиг чиңнэ.
«Би эндр зург
Бичгт күүкнэсн авв.
Өрүндэн үзүлнэв»,— гиж
Өөрнь баахн салдс
Наста үүртэн келнэ...
Негт дэн угашңг,
Эмтн, күүндвринь сонгсхинь,
Ээмшгтэ зеткртэ кемд,
Живртэ седклэрн нисж,
Жирһлин тускар күүнднэ...
Төвкүнэ цагт мет
Теңгрт үүлд нүүнэ.

1944 ж.

П О Э М С

ДУРН БОЛН ДЭН

«Архулд, дакад негни
Акчм!»— гиж шимлдсиг
Ацмуд заагас соңсж
Алңгтрж би чшцнв.
«Баахи ингнь Земфириг
Байртан соктж суржахмб?
Сурхулин баһчуд наадад
Сөөһәр билгән сөржәхмб?
Болв төвкн!»— гиж
Бийиннь шоглһ зогсав...
«Элстин паркин шуһунд
Эңкр көркхн иһьгән
Эврән, нег цагт,
Эс иигж сурлч?
Дурнаннь авлд соктж
Делкәд хүвтә гисиднь
Бийән чи тоолж
Бахтад эс дууллч?
Бичә инә!»— гиж
Бийдән би закв...

Дурн... Пушкинэс биш,
Делкэ төрснэс жирһл
Дуулж өөдөн өргсн
Дурна байр соңгсв.
Саналдад, өңгрсндэн гейүрж,
Сагар ормасн өндөж
Босад хооран харв.
Баһ наснларн эндр
Би мендлсн болв.
Такчгар холд үлдсн
Түрүн дуран санв...
Дөчдгч жил... Паркд
Дуртаһан седклэри өтрлүлнөв.
Неринь үзгүдэр салһж
Ниилүлэд арһул дууднав.
«Бадма» гисн үгд
Байрин айс соңгснав.
Шин төрсн үрндэн
Шүүж эмти нерднб
Санан седклиннь гүүнэс
Сээхнэн орулдгтнь байснав...
«Бадма» гинһэд оркхинь
Баахн, керсү, байрта,
Кевтэ, янзта цогцта,
Кезэчн уханасм һаршго
Көркхи төрг чирэтэ
Күүкнэм бээдл үзгднэ.
Зеткр күлэсн мет
Зүркм өвдэд догдлна,
Өңгрсн жилмүдин холас
Өмнм иньгм эмдрнэ.
Жилмүд, сармуд, шовудшңг,

Жисэд, нисэд сольгдна,
Седклим кевсд нежэдэр
Салад сууж кевшнэ...
Шин жилин нэр
Шуугж герлтэд делснэ,
Хальмг театрин зал
Хүвэр дүүрж байсна.
Нээрт, туужин гүүнэс,
Наар гигүлсн мет
Жилмүдин холас цуһлрж
Жаңһр, Хоңһр, Санл,
Туурсн Игорьь нойн,
Тариэль, Робин Гуд,
Үлдэн атхсн Чапаев,
Уриэль Акостла хамдан,
Арагни-Дагни хатрла
Авлгдж бнид жиснэ...
Орчлнгд бээсн, бээх
Олн келн эмтн
Цагин өңгрснэс, нрхэс
Цуһлрж, үүрлж, байрлж
Нарта хальмгин Элстд
Нээрлсн болж медгднэ,
Келн эмтнэ музых
Күңкиж залиг көтлнэ...
Һучн йисдгчэс дөчдгчүр
Гүүсн цагин татас
Хээчшиг, арви хойрт,
Хойр стрелк керчхэр
Адһж деегшэн өтрлнэ...
Арви минут үлдв...
Тавн... Мороз өвги

Тулж ишкэд арһул
Сцен деер һарч
Сахлан һарарн илв,
Нарниңг прожектормудин герләс
Нүдән халхлж маниг:
«Урһжах шин жилд
Улм хүвтэ болтн,
Көөсн седкл күцлән
Көвүд, күүкд күцтн,
Байрта болтн!»— гиж
Баһчудиг йөрәж буув.
Цагин омг гинимниг
Цуһар «Интернационал» дуулв.
Залин дунд падрсн
Зальта, оln өңгтэ,
Күүкдин килмжтэ һарар
Кеерүлгдсн ацта модн,
Тотсна сүл мет
Торлзсн солһин герләрн
Өрчд байр цацад
Өвклзүләд, өргэд мактна,
Шууган, инәдн баһчудин
Шогллһн төгәлңгд соңгсгдна...
Тнигжәтл гентки сценас
«Тана герт»— гисн
Туурсн Ленскин арий,
Гилвксн роялин өөрәс
Гейүрлһтәһәр геглзүләд эклвч...
Өмәрән татсн һартчн,
Өкәр көркхн чирәдчн,
Цеңсн дуундчн,
Седклинчн,

Цеврнь сээхнэр үзгднэ,
Алдр Пушкина «Бумб»
Акчмд уханд сангдна,
«Теегини иньг хальмг»—гисинь
Тууж дууһарчн батлна...
Магний генткн цэклж
Мисхльд заалиг цээлһв,
Муромец баатр һавшунар
Маасхлзж зург цокв...
Баатрур өөрдж, мендлж,
Би чамур хэлэж,
«Кемб»?—гиж сурхлам
«Күүкн»—гиж инэв,
Сансим хэлэцэрм медж:
«Сурһулян сээнэр чилэжэх
Санжин Бадма!»—гив.
Тер цагас авн
Таалмжта нерн «Бадма»
Жирһлим минн авлж
Жилмүдим байр болв...
Салькн эрэ үлэж
Саржңисн ацмуд көндөнэ.
Чамаһан прхиг күлэж
Часан хэлэж өндөнэв.
Нуувчинэр сансн седклэн
Нииһинь олж диглнэв.
Күцсн күцлэн чамдан
Келж медүлхэр белднэв...
Ончта эврәннь кееһэн
Орчлңгд түрүн үзүлхэр
Хамтхасан өрлө секхэр
Харһуд үүмсн цецгшңг,

Гейүрж, маһдлж үүмж,
Герлтэ минн дурм,
Үзгдэд уга байран
Үзхэр чамаһан дуудна...
Арвн нээмн наста
Ахр эврәннь жирһлдэн,
Һанцхн эндр асхнур
Гүжрж зүтксн болнав.
Намчлсн хаврин сээхнь
Нарна толин дулахнь,
Авлта Пушкина шүлгүдин
Эмтэхн дуудсн айсмуднь
Өндр теңгрин оддин
Ончта мандлсн герлнь,
Орчлңгд бээсн, бээх,
Өмнмдн күлэсн ирх,
Цуг сээхн хамгнь,
Цуһлрж дуримдн дүүргж,
Элвг һазрин көрснүр
Эндрэс толян асхж,
Уульснднь инэд өгэд,
Угаднь кишг өгэд,
Ундасснаннь унд хэрүлэд,
Угтснаннь күцл өөрдүлэд,
Элстэ хагсу көдөг
Эңгдэн усар дүүргэд,
Каңкисн сенр үнртэ
Көк ноһа урһах,
Делкән күлэсн хүвнь
Дурнд бээсн болна!
Цогц, махм гиигрж
Цевр аһарт өөдлэд,

Нарнур гиич болад
Нисн гисн болнав...
Одд унтрж шатад
Оларн холд мандлна,
Ончта таалмжта айсмуд
Ойстрах аһарт цацна...
Хуурин геглзсн дун
Холас намаг саатулна
«Хүвчн ирх, күлэ,
Хүвчн аашна!»— гиж
Үгэр келж болшго,
Үзхэр зурж болшго,
Чилгр цегэхн музыкарн
Чайковский зүркндм куцкннэ...
Мини хүвим хуваһад
Маш ик нартд
Өгхлэ — һазра эмтнд
Өөлхнь уга болмар
Өрчэсм байр деврж
Орчлнг сээхрүлж тарна...
Час өмнэснь, келснэс,
Чамаһан ирхиг күлэнэв.
Стрелк эргүлэд цагиг
Шулудулх дурн күрнэ.
Сөөһин дулахн такчгт
Салькнла шимлдж таарсн
Садин күн угаднь
Седкл дурарн ниснэ.
Туулин чидлтэ болхинь
Тэрндэд сидлһэр чамаг,
Өмнэн аһарас босхж,
Өөрэн суулһх билэв,

Өвдгчн толһаһан тэвж
Өрчэн хацһах билэв...
Холас бээдличн нүдм
Хавлж үзэд таньв.
Тосад өмнэсчн гүүж
Теврх дурм күрв.
Ичрэн дарад чи
Ирэд хэврһдм суувч.
«Менд»,— гиж келэд
Мини харим атхвч.
Цуг живртэ сананасм
Цаһан харинчнь жөөлнь,
Күрңг шеемг платинчн
Каңкисн чини үнр,
Теңгрэр ниссн сананасм
Таалмжта һазра асхн,
Дурни килмжтэ дүүрэнд
Деер болж медгдв.
Эвгоһар такчг суужаһад
Эклж би келв.
Үгмүдт дуран багтахар
Үүмж шүлгүдэн умшв.
Зүркнәннь зака соңгсж
Зөрэд: «Дуртав!»— гивв,
Алдрсн үгэсн дарунь
Ээмшж ки тасрв...
Сарин герлд чирәһичн
Шилтж би хэләнэв,
Хүв, зовлцган чини
Хәрүдчн гейүрж күләнэв.
Ухалж, харим атхж,
Ут сурмсган өргж,

Дулахн хаврин сөөхэр,
Даарсншиг ээмэн хураж:
«Элвг хүвм нанд
Эндр секгдв!»— гиж,
Эвлүн уйдсн дууһар
Элгсж чи келлэч.
Урлинчнь эмтэхн халунднь
Ухам шатад эрглэ,
Орчлңгин зүркн чини
Өрчд цоксн болла.
Жирһлмдн эндр ниилж
Жигтэ холур нислэ,
Һанцхн байр цецгрж
Һазр сээхрүлж дүүрглэ!
Цевр түрүн дурнд
Цаг бээдгнь мартгдла,
Ман хойрин хүв
Мөңк болж медгдлэ.
Хүвимдн салһжасн эмэлһн
Халун седклд урсв,
Жилмүд энкрлж эндрэс
Жигтэ сээһән белглв.
Итксн цаһан седклчн,
Иньг, келсн үгмүдчн,
Ирх жирһлин тууль
Илэр нанд үзүлнэ.
Эн сөөһин дуулһһн,
Элстин авлта бээдл,
Мини бахтсн зүркнд
Мөңкин цагт тодлгдна.
Соньн байртан соктж
Санаһарн маңһдурин, һамаг,

Күлэсн жирһлиг би
Күцднь үзхэр жилвтв...
Советин герин өмнэс
Седклд үнтэ бумбас
Хээртэ Ленин харарн
Хүвин хаалһ заав,
Күцкэн Ленинэ ухана
Килмжтәһэр манд белдснь,
Күмни тууж зүтксн
Коммунизмин авлта чидлнь,
Урд, олн жилмүдт
Ухан, седкл, жирһлән,
Бээхин муула ноолдж
Болхин сээг дуудж,
Үрдүдиннь хүвин төлө
Үксн баатрмудин күцл,
Гегәрсн бахтсн байрар
Герлтж, дуулад, батрад,
Ман хойрин дурнд
Мандлж үзгдсн болна,
Дурн күмнэ зүрк
Дулалж герлтхсн болна...
Хальмг фольклор, Гете,
Хол цагин Петрарк,
Күцкисн мөңк Пушкин,
Күцкэн Толстойин Қити,
Седклин гүүнүр хэләж
Соньнар зургинь цоксн,
Таалмжта айсмударн авлсн
Тютчев, Шолохов, Тихонов,—
Төрин учр маанрт
Тиикд олн билә...

Мини дурта гисн
Маяковскиг чи чеежэри,
«Эмдрүлтн намаг!»— гиж
Эмтнэ өмн мет,
Авлтаһар нанд умшж,
Седклинь умшлһндан орулж,
Сээхнэр күцж үзүллэч...
Кесг жил хөөннь
Келгдх эн шүлгүдиг
Уханамм нег захд
Үмслһнэ халар бичлэч...
Төрэд уга шүлгүд
Торлзж аһарт нислэ,
То диг угаһар
Толһам экнд хадгдла...
Ношин хар киитнд,
Нарта зунни халунд,
Моңһлин Гобин элснд,
Москван байрта шууганд,
Жигтэ эн асхдиг
Жилмүд өңгрхлэ санхв...
Бээдлчн зургудас эмдрж
Байрлсн өмнм зогсх,
Саржңсн бичгүдчн, генткн,
Сонр минн чикндм,
Таалмжта чинн дууһар
Тагчгт седкличн келх,
Алдр дээни бэрлдэнэ
Аврлт уга кемд,
Харңһуһас дуричн нанд
«Харс!»— гиж дуудх,
Хортна, зүркнүрм төвлсн

Хорһлжн, үклин, сумиг
Хэрү тууж көөх,
Чинэн алдрсн кемд
Чидл нанд нөмх...
Цаг ирх, дээнд
Цус ясан эрвллго,
Эврәннь дуран, чамаһан,
Эндр өдрин байран,
Жидэр, сумар, шүлгэр
Жилмүдин ирхиг харсхв,
Элстэн, Таңһчан, Төрскэн,
Эңкрлж седклэрн дуудхв...
Өдр болһн тиикд
Өврмжтэ хүв өглэ,
Чамд улм таасгдхар
Чидлэн эрвллго көдллэв.
Дурни сээхн герлд
Делкэ талданар үзгдлэ.
Эмтнэ бээдл, зүрки
Алт асхсн болла.
Комсомол, пионерэс авсн
Күцлмдн мана негн,
Сурһуль, дегтрэс авсн
Седклмдн мана негн,
Дуран кенэсчн нуулго
Дуулх дурн күрлэ,
Байрин шүлгүдэн амрлго
Бичх дурн күрлэ,
Хүвэн эмтнд үзүлж:
«Хээртэ мини дурим
Хэлэж йөрәтн!»— гиж
Хээкрх дурн күрлэ...

Зун жилмүдин татлһнд
Зовлң, түцшлһ үзсн,
Һулмтин өөр мөлкәд
Һуйр, өөк шимәд,
Һундл, дажрлһн, гемд,
Үй-үйәри сольгдсн
Угата хальмгин жирһлиг
Удан, болһај хәләһәд,
Уңг учринь медсн,
Арви доладгч жилин
Алдр ик революциг
Байрлж угтад тоссн
Буурл мана тег,
Хойр эврәннь үрнә
Хүв хәләж йөрәлә,
Сәәхн сөөһин салькн
Саатулад маниг дуулла,
Өр цәәлһни жигтә
Оичта цевр теңгр
Кесг дакж һал
Көнжләрн маниг орала...
Генткн часан хәләж
Гейүрсн, үргсн дууһар,
«Өр цәәжәнә!»— гиж
Өврж чи келләч.
Асхнас авн маднд
Акчм давсн болла...
Үг угаһар седкл
Ухаһан меддг биләвдн,
Флюид¹ бәәнә гидг

¹ Күүнәс седклин толь һарна гиж гипноз цәәлһсн буру, идеалистическ келһни.

Худл иткн алдлавдн...
Хойр седкл харһсна
Хүвд зах уга,
Арвн нээмн насна
Авлд зах уга.
Түрүн жирһлин дурн
Тиигж маннг тосла,
Одд цуснд наадад
Өмнк күцлимдн герлтхлэ...
Төрскн ээжин һарарн
Таалж толһаһимдн иллэ,
Бахта байрта жирһл
Белглж насимдн йөрөлэ!
...Болв тер кемд
Барун үзгт фашистнр
Мана эрк дуриг
Мөөрслх жидин үзүр
Цагин бүлүд, немшмүд,
Цус ядж хэврлэ,
Хухр-хухр гиж
Хулхаһар дэ өскж
Зүн үзгт японцнр
Зовлңг манд белдлэ...
Шир ширдсн будта
Сентябрин бор өдрэр
Хээкрсн хар паровоз
Хүвимдн хойр эңгллэ,
Гейүрсн нүднәнчнь герл
Һолд күрч ярла,
Нүднәсм чини бээдличн
Нульмсн бүркж салһла,
Шавтсн хун мет

Шуукрж дурн түнгшлэ...
һазр деер хэлэсн
Һанцхн иньг чамаһан,
Эңкр Төрскн намаһан
Эс дуудсн болхла,—
Кезэчн үлдэшго билэв,
Күцл болсн чамларн
Көгшрэд, уга болтлан,
Кезэчн салшго билэв!
Төрскнлэ чи бээдлэрн
Тиикд негн боллач,
Тиикд эврәннь дуудлһан
Төрскнэ дуудлһнд соңсуллач...
Дэн, дэн! Кедү
Дур, седкл, күцл,
Догдлсн ээмшгтэ һалварн
Дэрвкүлж шатасн болхв!
Кедү бүлин жирһл
Күүчэд тарасн болхв!
Кедү хар нульмс
Күмнэс асхрулсн болхв!
Дэн угаһар, кемр,
Делкэ урдкарн, төвкнүн,
Дүмбр элвг аһуһарн,
Бээсн болхла эндр,
Байрта сээхн жирһл
Улм-улм ясрж
Уудан, өндртән өсж,
Ядсн күцлән күцж
Яһж делгрх бээсм?
Түрд гиж, акчмд,
Такчгт, сээхн үүрмүд,

Санлтн. Дөчдгч жилэс,
Сүртэ дэн угаһар,
Төвкнүн урдк жирһлэрн,
Таңһчмдн бээсн болхла,—
Бумбин орнд мет
Байрта дууһар күнкнж
Тохмта мал, хөөһөр
Теегмдн шуугад дүүрч,
Энкр хотл балһсн
Элстмдн эндрт эрсмүдэрн
Эрг давад өсж
Эс дүнгэх билү?
Кесг цаһан саната
Керсү мана үүрмүд,
Эндрт манла хамдан
Энд амулңг менд
Эс суух билү?
...Насн баһ дурим
Немшмүд Германьур тууж,
Хатханчгта сунһгин ца
Халун цусинь ууж.
Хальмгин эрк цецг
Холд Төрскнэсн бөкж.
Дээни харалта аюлд
Дурм мини шатж!
Дурна туск дуунд
Дээнэ айс орснд,
Герлтэ жирһлин шууганд
Гүрмтэ үкл үзгдснд,
Бичэ намаг гемнтн,
Болһаж цаган хэлэтн,
Өнгрснэс сурһмж автн,

Өмнкэн өдгэхэр батлти!
Элстин садт эндр
Эңкрэн: «арһулд» — гисн,
Хойр баахн иньгин
Хүвиг, зовлңгта зеткрлэ,
Даллес-Маллес гидгнь
Дакнас харһулхар бээнэ,
Атомар һазр шатах
Арһ тедн хээнэ!
Байр унтрахар седсн
Бирднрин хар седкл,
Кезэдчн, кезэдчн, кезэдчн,
Күцлэн бичэ күцтхэ!
Нартд цаһан санатань,
Негт ахнр дүүнршн
Ниилж, хар ухатнриг,
Нислж, уңгинь таслтха!
Түмн сай баһчудин
Түрүн авлта дурна,
Төрскнәннь байрта жирһлнн
Төвкнүниг, үүрмүд, харснй!
Дээсрхсн, күмни хортдас,
Делкәһән, үүрмүд, саглнй!
Жирһлтэ, байрта һазр
Жисэд эргэд күнкнтхэ,
Дурн менд болтха!
Дән уга болтха!

1957 ж.

ДНЕПР ҺАТЛЛЫН

Сентябрин дунд шидрин
Сө анхун, такчг.
Днеприн барун көвә
Дун уга такчг.

Өргн фолин усн
Өрвж гүүсн болна,
Сарин цаһан герлд
Сээхнәр налаж дүңгәнә.

Теңгрин түмн одд
Төвшүн холд герлтнә,
Уулта барун көвә
Уснд сүүдрәри харлна.

Дән уга мет
Днепр Гоголин цага.
Салдсмуд зүн көвәд
Саг-сергг кевтнә.

Өдрэр халсн элсн
Өрч минн дулална.
Серүн сөөһин аһар
Сергэж чирэ үлэнэ.

Хөрн дөрвн часла
Хойр онцар сөрэд,
Дээчиртэһэн лейтенант Деманов
Днепр һатлх заката.

Дун угаһар маанр
Дор ормдан кевтнэвдн.
Барун көвэ талагшан
Болһаж цуһар шилтнэвдн.

Харлсн уулмуд заагт
Хортн ээһэн өкш,
Немшмүд бээх угань
Нүднд төрүц бэргдхш.

Хая-хая заһсн
Холд өсрж шуугна,
Цаһан көөстэ дольган
Цальгрж элс цокна.

Арвн тавн дуунаг
Ардан үлдэсн салдсмудас,
Зеткртэ амрлһ олзлж,
Зэрмнь хоржцнсь сонгсгдна...

«Үзлчн»— гиж намаг
Үүрм хэврһэсм түлкв:

Өөрәсмдн хойр оңиц
Өмәрән адһж жисв.

Нег негән түлкж
Нүдән цуһар секцхэв,
Хойр оңициг дивиз
Хэлэж ки тасрв.

Салькн генткн үлэж,
Салврха үүлд хурав,
Үүлдин сүүдр холиң
Усар харлж нүүв.

Днепр уурлсн бээдлтәһәр
Дольгаһан иктүлж цокв,
Хойр оңиц геедрж
Холд дакнас бархлзв.

Үүлд никтрж цугград
Уласн сариг бүркв,
Эврә теңгр маанриг
Эндр харссн болв.

Болв, акчмин зуур,
Барун көвә көндрв,
Халһн, хээкрлһн, шууган,
Харңһуд холд сонгсгдв.

Теңгрт, генткн, ракетс
Түмн шамар шатв.
Товмуд маанрин көвә
Танхрулж холас хавв.

Ард өмн туссн
Ээмшгтэ товмудин сумн
Нарт күрз атхулж
Назрт нүк малтулв.

Арвн минутин зуур
Эмтн элснд орв.
Барун көвө, тецгрэс
Бомбс гиннэд хайрж,

Ойтрһун күржңнлһ татад
Оларн күүчэд унв.
Маанрин ардас товмудар
Манахс луржңнулад хавв!

Өвдг, көл, хумсарн
Өргәрн малтсн нүктэ,
(Хаалһд күрзән геелэв)
Харңһуһур би шилтв.

(Шавта салдсмуд цуглулдг
Санитармуд «Шавтв?»— гиж
Харңһуд адһж сурснь
Хэврһэс нанд сонгсгдв).

Зогсл уга мана
Зөргтэ нисэчнр тецгрэс,
Товмуд зүн көвөһэс
Төвэр хортиг күүчв.

Куцеволовк селәнэ өөрк
Келиберда нертэ уулмуд,

Налвин чидлэ бомбас
Назрла эдлсн болв.
«Белдтн!»— гисн зака
Би соңгсж мөлкв.

Арви алдд, көвэд,
Адсн салдсмуд үзв.
Нартан автоматан атхж
Гүүһэд оңһид суув.

Мана оңһид көтлсн
Мотор өмн шуугв.
Хэлэхинь: цуг Днепр
Харлж оңһидмудар дүүрв.

«Күрхийвдн, угай?»— гисн
Күчр зовлигта ухан
Мини толһад торлэж
Мисхльд хооран нисв.

Төгэлнгдак сөөһин һатллһ
Тодлхар бийдэн закв.
Генткн деерэс падрж
Һалмуд һолур унв,

Немшин бомбс ардаснь
Нисэд шуугад хайрв.
«Дөңнтн! Дөңнтн!»— гисн
Дун, түңшлһн соңгсгдв,

Усн, ракетмүдин герлд,
Уласн болж медгдв.

Барун көвөһүр усчсн
Бархлзсн толһас үзгдв.

Бүс, бууһан татад
Бәрсинь маанр чирвдн.
Дсмановин улан ракетмүд
Днеприн көвэд хагдна,

«Уралан!»— гисн болад
Угтж маанриг дуудна.
«Буутн!»— гисн закаһар
Белкүсцәһән уснд орв,

«Барун көвә!»— гиж
Байрлж салдсмуд кель.
Хад чолута, чагчм,
Харлсн көвөһәр маанр,

Бу автоматан белдж
Болһаж гүүһэд һарвдн,
Тавн зун меетр һазриг
Тер сө абвдн.

Болв тер һазр
Барун көвән нертә.
Немшмүд барун көвэд
Нигтәр ДОТмуд тосхж

Хатханчгта суңһуг татад
Хойр-һурв эргүлж,
Батлад, мана дөврлһ
Бәрхәр, тинкд, шиндлә.

Товмуд, самолетин чидл
Тер батлһинь күүчлэ.
Төрскнән харсжах салдсмуд
Туурси алдр зөргәри,

Бәрлдэнд эндр тер
Батлһсинь зүркәри күүчлэ!
Бәрлдәни һал токтнв.
Будн һазрт унв.

Зүн көвәһәс оңһцмуд
Зогслго салдсмуд зөөв.
Теңгр манси самолетмуд
Торлзж цогшңг ниснә.

Төгәлңгд салдсмуд нүк
Такчгар гүүнәр малтна.
Өр цәәв. Хәләхинь
Өөрм немшин толһа,

Барун далтаһан тасрж
Буднд ирзәж үзгднә.
«Цогцнь альдв?»— гиж
Цаараннь шилтәд хәләхинь,

Кесг үксн немшмуд
Көл һар уга,
Геснәси дотран асхж
Һазрт кевтснь үзгднә.

Хортд болси бийнь
Харм төрси болнав,

Болв даруны, акчмд,
Бирдирин догшн йовдлмуд
Уханд дакнас төрэд
Ур зүркнд өскнө.

«Хот түгэжэнэ» — гиж
Хэврһдм салдс келэд,
Күрзэн хооран тэвж
Котелокан авад мөлкв.

Бурцкд партбюро
Болһаж эрлһс хэлэв.
Тавн зөргтэ салдсиг
Тоомсрта дарандан авв.

Коммунистнр эндр сө
Күдр батан үзүлв.
Үклтэ, зеткртэ бэрлдэнд
Үлгүр зөргэрн болв.

Уулин орад нарн
Үүлд һаццас өндэв.
Дакад негн, эндр,
Дээни өдр эклв.

Барун көвэг мадн
Батлж эврәһән кеввдн.
«Өмәрән!» — гисн, зака
Өрүһәр авч белдвдн.

Түрү дээни кемд
Төрскән зүркндән хадһлж,

Аврлт уга бэрлдэнд
Андһаран күцэхэр салдсмуд,

Үлү үг угаһар
Уралан, уралан зүткнө...
Барун үзгт маанриг
Балһсд, селэд күләнө.

1943 ж.

СИТАРИ ДЭВИН БИИЛЛҮН

Августин сүүлэр Ялтд,
Амрлһна сээхн цагт,
Иньдэс нертэ гинчир
Иржэдиж гиж соңсв.

Суцндм Азин күүнэ
Цусн генткн серв.
Балһсна эмтилэ гинчириг
Байрлж би тосв.

Ялтн ке уульнцт
Ермоловин театрин афишлэ¹
Ик тодрха үзгүдэр
Иньдин афиш үүрлв.

Нарн удж сууһад
Никтрж аһар харцһурв.
Хар теңгс дольгаһарн
Хад чолу цокв.

Төрскнэ олн захас
Таалмжта Крымүр ирсн
Эрмэл, орс, хасгуд,
Эртлж концертд цуглрв.

СССР, Украин, Иньдин
Сулдхврин живртэ тугмуд
Цутхлцг негн болад
Цагин холур делсв.

Ордудин алдр гимниг
Оркестр күңкнүлэд татв.
Күнд килцг көшг
Көндрж киилэд дольгарв.

Бахтсн олн эмтнэ
Байрлж, шуугад, мөндлэд
Альхан хармилго ташлһнд
Арһул көшг татгдв.

Иньдин туужин күлэлһнд
Ирсн сергмжтэ хаврин
Бадм сээхн цецгс —
Билгтэ, нертэ артистнр

Байсж өмнмдн үгэдж
Би дууһан эклв!
Үзмжтэ хувр эрдмэри
Үүрмүдиннь седкл авлв...

Саравсти² бурхна бүшкүриг
Салькн дахад дуулснд,—

Сар-мөч көөсн
Сүртэ хажу тулад,
Толһаһан өөдөн өргж
Таалмжта айсд авлгдад,
Нарнд хачрарн гилвкэд
Нөөхлэд үрглж гисн;

Гөрэс күцж йовад
Нэрэдхэр седсн ирвск
Ормдан генткн хадгдж
Ормаһад зогсад чицнж,
Сээхн айсмудин чидлд
Саатулгдад унтж гисн;
Шивэ³ бурхн теслго
Сарвлэж ормасн босад,
Нурвн чирөһөрн маасхлэж
Нармудан өргэд делж,
Көлмүдөн мульжад, баахн
Көвүншңг биилж гисн;

Иньдин кезэңк тууль
Эндр нанд сангдв.
Туурсн, билгтэ артистнр
Туулиг эрдмэрн батлв...

Алдр Төрскнәннь өңгрсиг
Амулңг эндриннь бөөдл,
Чидл бийән медсн
Чандал Иньдин сулдхвр,
Өврмжтэ цевр-цецн
Олн ду-бинһөрн,
Мөңкин цагт түрүнд,
Маанрт артистнр үзүлв.

Нег цеңкр теңгртә
Нег моһлцг һазрта,
Орчлцг негн күмн
Ода күртл эврәннь
Буульмж, кеермж болх
Би, ду, эрдмәрн,
Цеңг, одд, нарн метәр
Цуг делкә байрлулх,
Седкл төвкнүн, хүвтә,
Сәәхн йиртмжин цагт
Күрәд угаг маанрар,
Концерт, саналдулж сануль.
Олн ду-биһһәснь
Онцлгдж негнь таасгдв,
Биһһин аю дахж
Бийһнь шүлгүд төрв.

Хүв уга әмтнә
Хувр нәәриг соңсад,
Эврәннь зүркнә махиг
Элвгәр айсмудас соляд,
Баһин өрчд гиңчлж
Бульглад акчмд суусн,
Байриг адһж чикәри
Берндән бәрәд орулсн,
Миңһн жилмүдин туршт
Магтал биичирт өгәд,
Зөрг, омг немәд
Зальта биһһиннь ясрулсн,

Нерн уга домбрчирин
Ниргсн альвн айсмудиг

Намг, табл, ченд⁴
Нининь олж цокв.
Герлтэ хаврин айсмуд
Һарас алдрж нисв,
Көк хамтхаста моднд
Көвүд күүкд цуглулж,
Сергмжтэ, анхун аһарта
Сарин сарул асхар,
Нег негнлэрнь шоглулж
Ниргүлэд нээрлүлсн болв.

Кецкрг, бүшкүр хамг
Күцкнэд улмар кевшв,
Көлин диглсн тавшлнн
Кемжэлэд айс дахв.

Иткмжтэ минн седклиг
Иньдин нутгар көтлэд
Ситара Дэви — ната⁵
Сцен деер торлзв.

Альви бурхи Кришнэ
Акадлж шоглад наадснг,
Күмни баһ насна
Килнц уга байриг,
Нарта гөцгн бинһэри
Нүд таалж үзүлв,
Хэлэсн күүг баһин
Хол жилмүдүрнь хэрүлв.
Рабиндранат Тагорин⁶ ухаг
Абиндранат Тагорин⁷ зургиг,
Бомбей, Пенджаб, Раджпутин⁸

Бээдлин керсү айсмудинь
Болһамжта ухандан тодлж,
Бхаратин сурһмжас эклж
Бииндэн амрар орулж,
БилгэРН улмар ясрулж,
Цаг зуурин биш
Цецн мөцкин цагт,
Таасгдсн багт биш,
Төгэлнц ик нартд,
Эк эцкэсн авсн
Элвг хатяр эрдмэРН,
Совсна герлэр биш
Седкл сарулар авлж,

Үгмүд угаһар, бээдлэРН
Ухаһан маанрт медүлж,
Ситара Дэви өмнм
Сцен деер ээРНэ.

Өндр ухарльг мацната
Өкэр янзта толһадан
Торһн хар үсән
Тевгдән цуглулсн Ситарин,
Хар сарм мет
Хойр нэрхн күмегнь,

Туужин цецниг тодлсн
Тесгиг бийдән авсн,
Одн-нарнла күүндж
Орчлнгин цецниг медсн
Теңгриг бийдән авсн
Төгрг керсү нүднь,

Төвшүн мелмэсн усиг
Төгэлж боссн зегсншңг
Ншилж даралдад зеегтрсн
Нигт хар сурмсгнь,

Көркхн чирэтэнь ирлцсн
Ке но хамрнь,
Хэлэц эвлж таалсн
Хойр кедмн халхнь,

Чикнэнь жөөлн ашгт
Чи метэр шавшад
Солцһтрсн толян асхсн
Совсн, герлтсн, сиикнь,

Келсн үгмүдиг-кеерүлдг
Килңг улан урлнь,
Айснн акчмд сольгдсна
Аю дахж һаңхна.

Яңһгин көрснэ өңгтэ
Ясн угашңг күзүнь
Диг хар толһаһинь
Дундахурн нуһлж нээхлүлнэ,

Һурв эргүлж кеерүлсн
Герлтэ, үнтэ шурнь
Нарни тольд чиихлэсн
Нохани чиигшңг чичрнэ,

Урсхлин көвэд урһсн
Удн модн мет

Уйн чацг цогцнь
Ухайннь соцж дүңгцнэ.

Живрэн өргэд телж
Жисэд наадсн шовуншг,
Гээхжтэ, орчлгд хойрхн,
Нарарн зокалтаһар делнэ.

Зани сояһин кееһинь
Зурж ясад кесн
Буһушь шарлад һариннь
Баһлцг кеерүлж гилвкнэ.

Тохаһарн һаран нуһлж
Тоһруна күзү дүрслнэ,
Арвн альвн хурһнь

Аһарин цегэхнэс генткн
Альхан байрлулж хавлад
Маңһдур өдрин герл
Мана зүркипүр цацна,

Көглжриһин өрч мет
Кевтэ сээхн ээмэснь
Кемжэлэд нурһн, ташаһарнь
Көлиннь шаһа күртл,

Эвтэ урни һарар
Эргүлэд орасн торһнь
Хээлсн шил мет
Холас эрвлэж гилвкнэ!

Совсн, алтн кеерүлн
Солвңин заляр герлтж,
Тоһсна сүүлин өдншнг
Толян сольж торлзна.

Ғалуна толһа мет
Ғавшун өкәр көлн
Ғазрт эрә күрәд
Ғаңхад өрвж дошад,

Ғенткн тингжәһәд чочад
Ғилвс гиж нисәд,
Ғөркгд күрн үзсн
Ғалмн мет өсрәд,

Өскә хурһн хойриг
Өөрдүлж күргн салһад,
Ормдан чичрж зогсад,
Өмәрән хооран ишкмннә,

Негт негн негнләрн
Наадсн болж медгднә!
Ухата жисәнәннь үгмүдәр
Утхта бииһиннь өвдгәр,

Көмсг, нүдн, чирәһәрн,
Келн угаһар кевшж
Хү салькн метәр
Хурлзад Ситара торлзна!

Тулад хурһарн ишкмдснднь
Таньдг жисән үзгднә,

Күмнэ миңһн жилд'
Күцсн эрдм авсн

Галин Улановин темдгтэ,
Гөнгн жисэн таньгдна...
Ухалхла — күмнэ, эрдмин
Унгнь негнь медгднэ...

Һалта Ситарин бниг
Һээж нүдн байсна,
Сээхн Ситарин бийд
Седкл нисж байсна.

Герлтэ Пушкинэ шүлгүдшнг
Гиигнэр асхрсн жисэнь,
Цаһан цевр седклэрн
Цугин уха авлна!

Дууч, биич, философмудни
Дүмбр ик төрскниг,
Живртэ мергн ухаһарн
Жигтэ тууль, тууж,

Орчлндгд келж өгсн
Өврмжтэ сээхн ориг,
Ээминнь ца түңгрцгтэ
Эргэд төгөлж йовхар,

Экзотикэр соньмсж биш
Эңкр үүрмүдиннь бээдлиг
Элвг нутгин һазриг
Эврәннь нүдэр үзж,

Шин туужан эклсн
Сай Иньдин эмтнд
«Менд!» — гих дурн
Мини уханд күрнэ...

Прашад Шамт, Прашад Дург,
Панкр Кришнэ⁴¹ харт
Табл, намг, ченд
Татад цоксн айсмуднь

Ижлин һанхсн усар
Инглж нанур темцнэ,
Зальта ракетэр нисж
Зүркндм орж хайрһа!

Хальмгин теегин цецгс
Хансн мини өрчдм
Олн зүсн өңгэрн
Өсж урһад каңкнна!

Саравсатин бүшкүрт мет
Ситара Дэви авлгдж
Миңһн жилэ бииг
Мергн сээхнэр биилнэ,

Иньдин кезэңк туужиг
Эндр өдрлэ ниилүлнэ,
Сценэс төрскнәннь жирһл
Советин эмтнүр өөрдүлнэ...

Һээхмжтэ хувцнднь шавшсн
Һурвн зун хоңхнь

Гилвкж одд метэр
Һариннь дайллһ дахж.

Аҫсия дүүрә сонгсж
Аллго, Ситарин дурар,
Цовлдад, цогциннь уйдлһар,
Цаһан мөңгн хооларн

Нежэд, хошадар жиннж
Ниилж дегцэрн күңкннә.
Цевр зунин теңгрт
Цеңсн богшрһан дууһар.

Уулин чагчмас унжах
Урсхлин усна айсар,
Жиннсн оддудинь чиннж
Жигтә туульд мет,

Ганг, Инд һолмудин
Хан хулста көвәһәр
Һаңгта Декана¹² көдәһәр
Хол кезәңкүр ниснәч,

Жилктә ухаһан тәвж
Жилмүдин холар усчнач,
Алдр орна туужд
Акчмд гиичслсн болнач...

Модд загт дошсн
Моһан уйдлһ авсн,
Халяд теңгрт наадсн
Харадан һавшуниг авсн,

Намчлсн цецг урһасн
Нарна герлиг авсн,
Түмн гүрмтэ жилмүдин
Туужин цецниг авсн,
Ситара Дэвин бииллһ
Соньмсж хэлэсн чамд,—
Генткн нүдндчн холас,—
Һурвн теңгс һатлад
Тавн зун жил хооранд
Тоомсрта ик орна
Төлэлгчин нер зүүһэд
Тоолмжта Афанасий Никитин¹³
Ацанасн үнтэ гисн
Эрэсэн түрүн мендиг,
Зальта алтн шовун мет
Зүркнәннь гүүнд хадһлж,
Булгин цевр усар
Баг сахлан норһад,
Өндр теңгр хэлэж
Өрчән шүтж кирслэд,
Ил алтн седклтэ
Эндрин хаалһ эклж,
Эңкр төрскнлэри мендлж
Иньдүр өөрдснь үзгдв...
Калькуттин ухата әмтнлэ
Күцэж босхсн театрдан
Иньдин ду биһини
Ирх цагиг итксн,
Һарлцсн цаста нутгасн
Һанцхарн энд бәәһэд
Төрскнәннь нер дуудулсн
Тоомсрта Герасим Лебедев,¹⁴

Манла Ситаринь бииг
Мактж байрлад хэлэж,
Хурц нүдэрн цагин
Хөврлһинь хээсн болна.

Брахм, Бхас, Калидаса,
Буддан¹⁵ уха шүүж
Болнаж шинжлэд тоолсн,
Бийнь тедниг дураһад
Туужин утд орсн .
Толстой өмнчн үзгднэ,

Дели, Джайпур, Мадраст,
Дуута Иньдин һазрт,
Дурн, мөңкин үүрлһән
Делкэд бахтж үзүлэд,
Мана һардврчнрин чирэд
Мөңк Эрэсэг тоосн
Сай әмтнә байр
Ситарин бинд үзв.

Бичкнәсн нег школд
Букварь хамдан умшж,
Элги саднас өөрхн
Эңкр үүрмүд болсн
Олн жилд, зуг,
Оңгдан хаалһар йовж

Һазрин ууд геедрэд,
Гентки балһсна дунд
Харһад, байрлж, теврлдсн
Хойр дүүвр залушнг,

Туужин өргн кэдэд
Талдан хаалһар йовж
Жирһлин цецн закаһар
Жилнь ирсн кемд
Хойр алдр орн
Харһж байрлсн болв!

Иим уха нанд
Иньдин би орулв,
Бийдм чидл немгдж
Бульцгм өссн болв...

Һаңгин нег дусалд
Герлтә теңгр үзгднә,
Ситара Дэвин бинд
Сулдсн Иньдий үзгднә!
Иим эрдмтә әмтн
Ик орн нутгд
Туужин ут татлһнд
Төрдгнь манд медгдв...

«Хинди Руси — бхай, бхай!» — гиж
Хәәкрснә жинсн дун
Холас күржннж жисәд
Халяд тугмудла харһж,
Хайсн баг цецгстә
Хавлсн һарт бәргдв.
Седклин электричествәр мет
Ситарин зүрк шатав.

Ситарин Дэвин маасхлзад
Сәәхн хойр һаран

Өрчдэн кургж ниилүлэд
Өкэж маанрт гекв.
Үг угаһар, такчгар,
Ухандан седклэри келснь,—

Сээхн хойр нүднәннь
Солһһтрсн цецн герлд,
Көркхн эрк чирәннь

Келхэр седсн бээдлднь,
Байран эс бэрсн
Бахтсн хүвтэ дүрснднь,
Маанрт тодрхаһар сонгсгдж
Маш ик ханлт,
«Джай Хинд!» —¹⁶ гисн
Дуудлһ дакнас татв.
Ситара Дэви үүрмүдтәһән
Сценэс маанрур бууж,
«Мир!», «Ленин!», «Хинди!»—гиж
Маанрт альхан ташв.
Ормасн эмтн босад,
Өмнэснь шуугж тосад,
Ниргүлэд альхан ташснь
Негт салютшңг күржңив!

Одд теңгрэс герлэри
Өөрхн теңгс дольгаһари,
Паркс, уулыңс кеерүлсн
Пальм, кипарис, харһа модн,
Сарвасн ацмудиннь хамтхасар
Саржңнж байрлад шуугж
Холин гинчирт маанрла

Ханлт өргсн болв.
Акчмд,
Эндр,
Энд
Эрэсэ Иньд хойр
Ахнр мөңкд болхар
Андһарлсн болж медгдв,
Ордудин алдр гимниг
Оркестр күңкнүлэд татв!

1956 ж.

ЦЭЭЛЬВР:

- ¹ Афиш — зэңглһн, зарлһн.
- ² Саравсати — Иньдин бурхи. Деед бурхна герги гиж келгднэ.
- ³ Шивэ — бурхи, нурвн чирэтэ гиж келгднэ.
- ⁴ Намг, табл, ченд — Иньдин эмтнэ музык татдг инструментс.
- ⁵ Ната — (хинд келэр) — биич.
- ⁶ Рабиндранат Тагор — мана цагт бээсн күңкэн бичэч.
- ⁷ Абининдранат Тагор — мана цага алдр зурач, художник.
- ⁸ Иньдин балһсдин нерд.
- ⁹ Галина Уланова — Мана Төрскнэ нертэ биич, балерина.
- ¹⁰ Иньдин музыкантвр.
- ¹¹ Декан — көдэ, Иньдин өмн үзгт бээдми.
- ¹² Афанасий Никитин — Европин эмтнэс түрүн Иньд күрэд бээдл жирһлинь бичсн орс күн.
- ¹³ Герасим Лебедев — 1795 жилд Иньдин Калькутт балһснд театр тосхж сексн орс күн.
- ¹⁴ Брахм — Иньдин деед бурхи. Бхас-Йик кезэңк древнь нертэ бичэч. Калидаса — миңһн жил хооранд бээсн Иньдин күңкэн бичэч, философ. Будда — Иньдин болн Азин келнэ шажи.
- ¹⁵ Хинд келэр — «Орс, Иньдин эмтн — ахнр — дүүир!»
- ¹⁶ Хинд келэр — «Иньд мөнд болтха!»

АДУЧИН ШҮҮВР

Газет умшжасн Адуч
Генткн стулас өсрэд,
«Толһанан атхж инәһэд
Тогльж ормдан эргв.

«Көөрк, ухаллһнас толһань
Көндрэд оджл!» — гнж
Көгшн ээжиннь зүркн
Кинтрэд, ээмшэд одв.

Альхан ташад Адуч:
«Арвн миңһ, ээж,
Эн облигацар би
Эндр шүүвв!» — гнв.

Һартан шүүврән атхж
Һазаран адһж һарв.
Селәнә дунд бәэх
Сберкассур хатрв...

Лугшад догдлсн зүрктэ,
Лавлсн зэцг Москваһас,
Өдр болһн Адуч
Өрлэ ирж күлэв...

Хаалһ чиклдг станцин
Хабур — чабурта складин
Манулч көдлжэсн адуч,
«Мөңгнэ чидл гидгнь
Мөңк!» — гиж, ода,

Сөөннь дуусн көдлмштэн
Санад, тоолад, байрлж,
Нөөрэн хооран көөж,
Нааран-цааран йовна.

«Залхуд намаг тоолад
Зооган кеж инэлддг,
Зунин дуусн көдлмшт
Зальта нарнд хатдг,
Комбайнер тракторист болж
Колхоздан тоомср олж
Күүкдин зүрк авлдг,
Көвүдин жилэ олзинь,
Негкн өдрт би
Негкн облигацар ав!
Тедн ода жилвтж
Талданар нанур хэлэх...
Заяч седхлэрн күүг
Зүүнэ нүдэрчн һарһх!» — гиж
Ут сөөг Адуч
Уха ухалж давулна.

«Жирһл гидгтн — хөвлһтә
Жигтә сәәхн!» — гинә.

Арв хонсн хөөннь
Атхр үстә күүкн:
«Иләр мөңгән авнт?
Энд хадһлт?» — гив.

Такчгрсн Адучин чикнд
Тоомср сонгсгдсн болв.
Ик толһачин дууһар
«Иләр!» — гиж күңкнв.

Шин зууһада цаасд
Шус-шус гинә.
Көвүнә бахтсн зүркн
Кирд-кирд гинә.

Герүрн хәрәд ирхләнһ
Һурвн көгшн өвгн:
«Залу гидг эн!» — гиж
Зуһудсн бәәдлтәһәр тосв.

Көвүн эс сонгссар:
«Кергтн юмб?» — гинәд
Цол уга бәәдлтәһәр
Цааран караглж һарн,

Уха авсн кевтә
Ууртаһар өвгдәс сурв.
«Ядсн кишгтә шүүвриг
Йөрәх кергтә» — гиж
Һош-Һош инәһәд

Гурвн өвгн келв.
«Айартан!» — гиж Адуч
Адж көгшдиг харһв.
«Ээж, наарлтн, ода

Эн зун арслнгар,
Магазинүр өтрлж одад,
Мах, эрк автн.
Би амрнав», — Адуч

Бүклэр зууг татв.
Гертэн һанцхарн үлдэд
Гериннь үүд оньслад,
Холвата зууһадиг баглад,
Хэлэж көндәһэд сексрв.

«Манахс заагт ним
Мөңгтә күн уга.
Арвн миңһн арслңгта
Арһта залу уга.

Кеедән Адуч нанла
Кен ода эдлцх?
Костюм, час авад
Киилг шалвран сольхмн...»

Ингж санад Адуч
Инәһэд өрәһәр йовв.
Шин хувц магазинд
Шинжлхәр Адуч шиидв.
Баглж мөңгән хураж,
Бултулх орм хәэв.

«Авдрлхм? Буру ухата
Альви-эср хулхач
Авдрас хулхаһан эклх.
Дер дор тэвхм?
Дуту ухатань чигн
Дер дор хэлэх.
Мөңг зургин ардчн,
Маһд уга, хээх.
Беш?» — мөңгән бешт

Бултулхар Адуч шиндв,
Көөһәр чирәһән лашвчн
Күн олшгоһар дүрв...

Теңгрт үүлд салькар
Туугдж ниилэд күрив.
Шар хала дееврэр
Шаргж дусал цокв.
Һазаһас әмтн магазинүр
Гүүлдж, инәлдж орв.

«Бүтү намрин хур
Бәри гиишго,» — гиж
Зәрмнь норхасн әәлго
Зәрмгәр цааран һарв.

Авхан лавкд шинжләд
Әмтнд бийән үзүләд,
Адуч дуулн алдад
Аһарин цевриг киилнә.
Хаалһар жиржңнж гүүсн
Хурин ус хәләнә.

«Көдлмшт йовх эмтн
Кеер норчах», — гиж
Эврэн хагсудан байрлж
Эн дотран санна.

«Яһсн шүрүтэ хурв.
Яһлав! Яһлав! Яһлав!
Бешән яс гиж
Би зунин дуусн,
Көгшн залху хуц,
Кедү дакж келләв!
Чикн уга толһа!» — гиж
Чишкэд эмгн өвгнүрн
Өөрнь хээкрсиг сонгсж
Өсрэд Адуч һәрэдв.

Һурвн дуунаг довтлад
Герүрн өөрдэд эн,
Хурт даргдж унад
Хэврһәр һоожсн ута,
Үзж, үкн алдад
Улмар бээсэн һарһв,
Бальчгт генткн хальтрад,
Бүдрэд бөк тусн,
Босад, дакнас тэвв.

Өмнэснь тосж босси
Өвгдиг түлкж тарһнад,
Шуугад, чиндрәрн тачкнад,
Шачасн бешин һалиг
Һарарн шүүрэд Адуч
Һазрт татад уңһав.

Нурвн өвгн өсрэд
«Адржана!» — гиж хээкрлдэд
Адучиг күлхэр седв.
«Арһулдтн, арһулдтн!» — гиж
Алдрж көвүн хээкрв,
«Бешт... арвн миңһн...
Бешт...» — гиж түңшв...
Арвн миңһн арслңгас
Атисн хар үмс
Бешин шуһуд үзж
Босад өвгд һарв.

«Монхг, залхуд, хэлэхинь
Мөңгн туслдгож» — гивв.

1956 ж.

НАРГ.

Мини мөнд.	3
Спутник	4
Ленинэ туск ухаллһнас	9
Ленинэ күнкө	10
Ленинэ нөртө библиотекд	12
Хөрдгч съезд	15
Хүв	16
Үүртэн	17
Москваһас ирсн байр	19
Хэдрис!	22
Күмн көтлсн үгд	24
Бумб	25
Дууч үүртэн	28
Көдлмшин чинр	31
Көдлий	33
Хойр эмгн	35
Хальмгин теөгэс холас ирсн...	38
Мини төрсн өдр	40
«Хальмг үнн» умшад...	42
Төрсн һазрин тачал	44
Хүвин хаалһ	46
Төнгрт	47
Элст үзгдв	49
Седкл	51
Дууч	52
Өдр чилсид	53
Күмни жирһл гидгтн...	54
Акчмд радио олзлад...	55
Харһу паркн аленэр...	56
Нилх, шинхн урһжах...	57
Эндүг үннд тоолад...	58
Түңгшсн мини үүрим...	59
Өлсжэтлм жилмүд хооранд...	60

Зүрхнэ дуу	61
Тэрэнэ теегт	62
Саригин гер	63
Иралцин хальмгин тесгэн зунар...	64
Наг	65
Босхмжин орден	67
Цаг болн күцл	69
Мөрэ	71
1956 жилин намр	72
Нээрин өмн	73
Күмнн сээхн	74
Селвгүд	76
Поэмнн эклц	78
Дурн төрлнн	81
Нурвн өдр будн...	83
Цогцан даарсн кемлэри...	85
Көркхн чирэ дуучас...	86
Хэлэцэри хув белгвл чигн...	87
Күүкнэ келхэр седснь	88
Минн нүднэ цецгт бээдлэн нүр үздгт мет...	90
Сүртэ догши кинтэр керчж...	91
Күлэнич	92
Йисн тугин дөрвдгч урсхлд	93
Гентки сөөннь өрөллэ	94
Оли түмн баһчудас та...	96
Оһтрһу цэклж харлад...	97
Ууртан бүтэд өцклдүр...	98
Эцг уга көвүнд	99
Күн болх баһасн	100
Эк эцгнь байрлж...	102
Бахчисарай	103
Гоголь Сакин паркд	105
Ай-Петрин өр цээлнн	107
Хар тейгснн көвэд	110
Аакун шор-үлд тайг	111
Городовиковнн нерн	113
Норильск	117
Нари заполярт	118
Китдин альмн заполярт	120
Сөөннь дуусн шуурһн...	122

Төмр хаха бульдозермүд...	123
Норильский зунь	124
Норильск — Красноярск	125
Кремлин оружейн палатд	126
Газет умшж...	129
Африкин сувси	131
Бичсн дегтрэн умшж...	133
Шатр	134
Хуц	135
Хамр	136
Шорилжна нутгин тарлин	138
Тахан ажрhc	140
Халвиг шовун болн меклэ	142
Ухатан йирин келснь...	143
Аркадий Райкин сцен деер...	144
Демокрит, Платона нерэр...	145
Толһа деерк махлань...	146
Ахр шүлгүд	147

Дээнэ цагт бичсн шүлгүд

Һаң диилсн күүкид	161
Жаңһр, Хонһр альдвт?	163
Төрскэн сулдхий!	166
Ээж көгшн теегтэн	168
Салдс күүкид	170
Өлгэтэ көвүнд	172
Эрэсэ болж үзгдлэ	176
Алти Украина, сонс!	178
Дээнэ хаврар	180
Негт хавр мет чи сээхич...	182
Дииллһини төлэ...	184
Ухарлыг бээдлтөһөр өцклдүр	186
Леян дурн	187
Сө околд	190

Поэмс

Дурн болн дэн	195
Днепр һатллһн	212
Ситарн Дэвин бириллһн	221
Адучин шүүвр	238

Д. Кугультинов.

СТИХИ И ПОЭМЫ
на калмыцком языке.

Редактор Б. Джимбинов. Художник М. Будников.
Художественный редактор М. Санджиев.
Техн. редактор П. Ференец. Корректор Х. Бадмаева.

Калмыцкое книжное издательство, 1960 г.

Сдано в набор 6.III-60 г. Подписано в печать 12.V-60 г.
Авт. л. 6,45. Уч.-изд. л. 6,7. Печ. л. 10,1.
Бумага 70x108¹/₃₂. Бум. л. 3,68. Заказ № 2650.
Тираж 2 000 экз. Цена 4 руб. 85 коп. К00346.

Краевая типография, г. Ставрополь и/К., ул. Артема, 18.

